

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Αναδημοσιεύουμε εντυπώσεις του διευθυντή της εφημερίδας «Καθημερινή» κ. Νίκου Πολίτη από την περιοχή μας.

Αρχίζει τις εντυπώσεις του από το ξενοδοχείο Αδελφών Τάσσου στο Μπουραζάνι, όπου ο επισκέπτης «νοιώθει σαν το σπίτι του» και «το εστιατόριό του με ποικιλία για καλοφαγάδες, ελάφι, ζαρκάδι, αγριοκάτσικο, αγριογούρουνο συντροφευμένα με καλό σπιτικό κρασί» «με τιμές λογικές».

Υπενθυμίζουμε ότι οι Αδελφοί Τάσσου έχουν μετατρέψει περιοχή στο Μπουραζάνι σε κυνηγετική περιοχή την οποία και εκμεταλλεύονται.

Και ο κ. Νίκος Πολίτης συνεχίζει:

ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΑΚΑ

Εκείνο που θα αναρωτιόταν, ίσως, ο μικρόχαρος άνθρωπος της πόλης είναι: «Και τι θα κάνω εγώ ολημέρα στα βουνά ε-κει πάνω, στην ερημιά του Θεού;». Κι όμως, θα βρει τόσα να κάνει, που τελικά θα μείνει περισσότερο από όσο είχε αποφασίσει. Προσωπικά πήγα για τρεις μέρες, έμεινα πέντε και θα έμεινα δεκαπέντε, αν ήξερα το πόσα με περίμεναν. Βέβαια, τα δικά μου γούστα κι οι δικές μου εμπειρίες δεν έχουν οικουμενικότητα, για να ταυριάζουν σε όλους. Ωστόσο, είμαι βέβαιος πως θα ικανοποιούσαν πολλούς.

Και πρώτα απ' όλα οι εκδρομές στα Ζαγόρια. Να ξεκινήσεις πρωί για το Πάπιγγο, να φτάσεις στην Αρίστη κι από κει να κατεβείς τις κορδέλες ως το γεφύρι του Βοϊδομάτη και το δάσος με τους πλάτανους. Βαθιά νερά κρυστάλλινα και ψάρια πλήθος, λες και θεάσαι τη «Βάπτιση» σε βυζαντινό ψηφιδωτό. Και στον βράχο απάνω, που τον γλείφει το ποτάμι, ένα έρημο μοναστήρι. Αν είσαι θρήσκοις ακουμπάς την ψυχή

ΖΑΓΟΡΙΑΚΑ

σου και καταλαγιαζεις το δαίμονα μέσα σου. Αν είσαι άπιστος στήνεις στο γεφύρι, γιομίζουν τα μάτια σου ψάρια και λογαριάζεις να ξανάρθεις σύντομα με καλάμι κι αγκίστρι.

Μια άλλη εκδρομή είναι το Μονοδέντρι και στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής (κι αυτό εγκαταλειμμένο) κι από κει, αν το βαστάς, το φαράγγι του Βίκου 7 ώρες ποδάρδρομο. Αν δεν το βαστάς, τότε με το αυτοκίνητο 6 χιλιόμετρα ως την

τοποθεσία Οξιό. Σε όλη αυτή τη διαδρομή σαστίζει ο νους με την «αρχιτεκτονική» των σαθρών πετρωμάτων, έτσι όπως τα μορφοποιεί ο χρόνος και τα κατεργάζονται οι άνεμοι, οι βροχές και τα χιόνια. Με λίγη φαντασία νομίζεις ότι περνάς μέσα από πόλη, που την ερείπωσε ατομικός βομβαρδισμός και θαρρείς πως βλέπεις γκρεμισμένους ουρανοξύστες, πλαγιασμένες πολυκατοικίες, πεσμένα μνημεία και σωριασμένους ναούς. Και θαυμά-

ζεις την πρωτοτυπία της φύσης, που προβάλλει τα δέντρα της και τους θάμνους της μέσα από χαλάσματα αφίδων και στέφει με αρμονικές συνθέσεις της χλωρίδας της απομεινάρια κάστρων και πολεμίστρες πύργων. Από δω πάνω, αν δεν παθαίνεις ίλιγγο, αγναντεύεις ολόκληρο το φαράγγι του Βίκου και χαίρεσαι το άγριο κι έκπαγλο μεγαλείο του. Και για ένα τέτοιο θέαμα αξίζει κι ο κόπος κι ο... φόβος!

Όμως τα Ζαγόρια είναι ανεξάντλητα σε ποικιλία κι εκπλήξεις. Κήποι, Τσεπέλοβο, Σικαμνέλι, Νεγάδες, Άνω Πεδινά, Ελαφότοπος... Πού να πρωτοπάς και τι να πρωτοθαυμάσεις;

Η Κοιλιάδα του Αώου

• Συνέχεια του προηγούμενου

(Συνέχεια του προηγούμενου)

Όπως γράψαμε, οι παρυφές των οροσειρών του Σμόλικα και της Τύμφης πολύ γειτνιάζουν. Κάποτε θα ήταν ενιαίες. Θ' αποτελούσαν μια ωραία κατάφυτη, καταπράσινη κοιλάδα. Φύσει όμως ασβεστολιθικές, υπέστησαν στο πέρασμα του χρόνου διάβρωση από τα νερά. Αυτά, με τις συνεχείς διαβρώσεις των, εδημιούργησαν τον Αών ποταμό, που στην αρχαιότητα ελέγετο Αίας ή Αράουα, ελέγετο και Αύος.

Συνεχίζοντας λοιπόν ο Αώος την πορεία του, ήσυχα και ήρεμα — το ήσυχο το νερό, τρυπάει το βουνό — διέκοψε την ένω-

ση των παρυφών των ανωτέρω οροσειρών. Δημιούργησε την περίφημη χαράδρα του. Τις διεχώρισε κατά βάθος εις ένθεν και εκείθεν. Ένθεν οι παρυφές του Σμόλικα, η Λάκκα Αώου. Εκείθεν οι βο-

Του Ηλία Ε. Παπαζήση

ρειοανατολικές παρυφές της Τύμφης, το Ακροζαγόρι.

Έτσι, γεωφυσικά διαμορφώθηκε μία κοιλάδα που δεσπόζεται από τις κορυφές του Σμόλικα και της Τύμφης, διασχίζεται κατά μήκος απ' τον Αώο ποταμό, τέμαχίζεται στις πλαγιές της απ' τους πολλούς παραποτάμους του. (ποταμοκοιλιάδα).

Είναι ως είδαμε, η κοι-

λάδα αυτή, η ένδοξη κοιλάδα του Αώου, στην οποία τόσα γεγονότα υψίστης σημασίας διαδραματίστηκαν. Είναι, ως θα δούμε η κοιλάδα αυτή, η Αρχαία Παραναία με τους αρχαίους κατοίκους της, τους Παραναίους. Είναι σήμερα, η λεγόμενη Λεκάνη του Αώου ποταμού, με τους Παρώειους γηγενείς κατοίκους της. Σχετικά με τα πολλά ονόματα του Αώου ποταμού, και την ονομασία των γύρω του κατοίκων, αναφέρονται τα εξής:

Ο HAMMOND, Άγγλος καθηγητής των Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο BRISTOL, στο βιβλίο του «Ηπειρος» (Γ) γράφει στη σελίδα 75: «Τα ονόματα των άλλων ποταμών στην παλαιά παράδοσι είναι Αίας ή Αράουα (χάριν του νεωτέρου) Αώος». Στη σελίδα 142 «Ο Αώος καλείται Αίας υπό του Εκαταίου». Στη σελίδα 75-76 «Τα ονόματα φυλών ή περιοχών, που μπορεί να πήραν τ' όνομά τους κατά την πρώτη παράδοσι εί-

• Συνέχεια στη σελ. 146

ΖΗΤΑΜΕ ΣΥΓΓΝΩΜΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΜΑΛΙΑ ΤΗΣ
ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΜΑΣ, Η ΟΠΟΙΑ
ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝ-
ΤΟΥ ΜΑΣ κ. ΚΙΜΩΝΑ ΚΥΡΙΑΖΗ.

Ίστορικά σημειώματα | Τού Μάνθου Κ. Οικονόμου

ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ — ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΑΥΤΟΥ

Αριθ. 6

ΚΑΤΩ ΡΑΒΕΝΙΑ

Το χωριό αυτό βρίσκεται σε κοιλάδα και έχει ορίζοντα ευρύ και θεαματικό. Κατά την κατάκτηση στο Τμήμα Παπύργου. Κατά τον Πλάσκιο σελ. 31 «στην τοποθεσία που είναι και σήμερα». Υπήρχε πάντοτε στο χωριό η παράδοση η έντονη ότι κοντά την περιοχή των αμπελιών υπήρχαν πριν κάμποσα χρόνια δυο μικρά χωριουδάκια από 8 - 10 οικογένειες το καθένα. Η Γορίτσα,, και το Δάλοβο... και για ν' αποφύγουν ο κάτοικοι της λεηλασίας των Τουρκαλβανών, όταν χαράχθηκε ο δρόμος Ιωαννίων - Αργυροκάστρου που θα περνούσε από τα Αλωνάκια, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις μικρές εστίες των και να τραβηχτούν βορειότερα στο άλλο μικρό χωριό τα Κάτω Ραβένια και να ενωθούν με αυτό σ' ενιαίο χωριό... Η παράδοση επιμένει ότι στα Κάτω Ραβένια εγκαταστάθηκαν συνολικά 13 - 14 οικογένειες κοντά στις 8 περίπου που υπήρχαν, 8 - 10 από τη Γορίτσα και 4 από το Δάλοβο. Κι έτσι στην αρχή αυτή τα Κ. Ραβένια αποτελέστηκαν περίπου από 25 οικογένειες... Λέγεται ότι μερικές οικογένειες από τους κατοίκους τη στρατιωτική τους πύληως Βελλάς εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, όπου σήμερα είναι τα Κάτω Ραβένια».

Υψόμετρο 560. Έκταση 11 τετρ. χλμ., γεωγραφική γη 1,4, δοσιότοποι 5,9, δάση 3,1. Ημιορεινή περιοχή. Χιλιμετρική απόσταση από τα Ιωάννινα 43.

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΥΤΩΝ

1. 1857: —Κατά τον Αραβαντινόν— «Χρονογραφία της Ηπείρου» σελ. 532. «Κάτω Ραβένια χριστιαν. οικισμ. 27 στέφανα 63».

2. 1870: —Κατά Λαμπρίδην— «Ζαγοριακά» σελ. 18. «Κάτω Ραβένια οικία 40, κάτοικοι 200».

3. 1873 - 74: —Κατά την Έκθεση της Εκπαιδ. Επιτροπής, Επετηρίς Φιλεκ. Ηπειρωτικού Συλλόγου Κων(πόλεως)— σελ. 193. «Κάτω Ραβένια οικογενείας 72».

4. 1880: —Κατά τα «Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας», Επιτ. Γραφ. Υπουργ. Στρατιωτικών— σελ. 104. «Κάτω Ραβένια χριστιανοί 432».

5. 1899: —Κατά τον «Αγώνα»— της 27 Αυγούστου. «Κάτω Ραβένια αριθμεί κατοίκους 250».

6. Κατά την Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος:

Απογραφή	1913	άρρ.	136	θήλ.	239	σύνολο	375
»	1920	»	306	»	246	»	552
»	1940	»	134	»	230	»	364
»	1940	»	134	»	232	»	366
»	1951	»	120	»	167	»	287
»	1961		»		»	»	250
»	1971		»		»	»	182
»	1981		»		»	»	145

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στο χωριό αυτό αρχικά το Κρυφό Σχολείο, κατόπιν αλληλοδιδασκικών, αργότερα δε και τάξεις Ελληνικού τοιούτου. Κατά τον Πλάσκιο το 1850 κτίσθηκε το πρώτο σχολείο με δωμάτιο της Εκκλησίας και της Κοινότητας.

1. 1870: —Κατά Λαμπρίδην— «Ζαγοριακά» σελ. 18.

«Κάτω Ραβένια... Σχολ. μόνον αλληλοδιδασκικών συνδρομή της Κοινότητας διατηρούμενον».

2. 1873 - 74: —Κατά την Έκθεση της Εκπαιδευτικής Επιτροπής— «Επετηρίς Φιλεκ. Ηπειρωτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» σελ. 193. «Κάτω Ραβένια... σχολείον αλληλοδιδασκικών, μαθηταί 23, ο διδάσκαλος λαμβάνει γρ. 1,700 εκ της Εκκλησίας».

3. 1886: —Κατά Λαμπρίδην— «Ζαγοριακά» Α' σελ. 55. «Δημοτικό σχολείον μετά τινων τάξεων και ελληνικού».

4. 1899: —Κατά τον «Αγώνα»— της 20ής Αυγούστου. «Κάτω Ραβένια... Έχει δημοτική σχολήν, εν η αναμύξη άρρενες μετά θηλέων διδάσκονται υπό ενός διδασκάλου. Μαθηταί αμφοτέρων των γενών 35. Πόροι του σχολείου. Ο δίσκος της εκκλησίας και μικρά τινά έσοδα της εκκλησίας εξ εκκλησιαστικών κτημάτων. Κατά τον Απρίλιον του 1874 οι κάτοικοι του χωριού αυτού απέστειλαν αίτησιν προς τον Φιλελευθερινόν Ηπειρωτικόν Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως ζητούντες από αυτόν την υποστήριξιν του σχολείου του χωριού —(Επετηρίς Φιλελευθερινού Ηπειρ. Συλλ. Κων)πόλεως» σελ. 93.

Για τη λειτουργία και συντήρηση του σχολείου του χωριού αυτού προσέφερον η εκκλησία και οι κάτοικοι με συνεισφορές.

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΩ ΡΑΒΕΝΙΑ

Κατά τον Κ. Λαζαρίδη: «Το Ζαγόρι και ο Κοσμάς ο Αιτωλός» σελ. 45 «...δεν καταπαράνεται, ότι πέρασε ο Άγιος Κοσμάς από τα Κάτω Ραβένια».

ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ

Πολλά και το χωριό αυτό εδοκίμασε δεινοπαθήματα άπαι και προς περιστασίαν της αναπτύξεως αυτού και ευημερίας καί θόλου συνετέλεσαν... κατά δυναστέας εκ διελάσεων ατάκτων σιφων προς μεταφοράν αυτών τε και των αποσκευών αυτών μάλιστα δε κατά την εθνικήν επανάστασιν. Προήλθον δε ταύτα από δυσβαστάτους φόρους, τσιτατικούς και εκτάκτους, από επιδρομές, από περάσματα και παρατασσάμενες δαπανηρές διαμονές κ' αυτό διαφύρον ατάκτων και οργάνων της διοικήσεως, από λεηλασίες, ατελείς, πύσεις ληστείες, ιεροσυλίες φόνους κλπ.

ΕΠΟΧΗ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ «Ζαγοριακά» Β' σελ. 73. «Το Ζαγόριον κατά το έτος 1878 συνίστατο εκ χωριών 48, αν, τα μεν... τα δε λοιπά πάντα απελή σχεδόν ήτοι μητροκομίας. Εκ τούτων τα μεν... τα δε Κάτω Ραβένια μόνον επί δύο έτη (ήσαν γεώργια του Αλή) περίπου, εξαναγκασθείς να αποδώσει την ελευθερίαν των κατοίκων αυτών υπό του Αλεξίου Νούττου. Διό ο Παισιόβι (τεύχος Α' σελ. 210) σημειών ότι τα χωρία Άνω και Κάτω Ραβένια και Μαυροβούνιον ήσαν γεώργια του Αλή ηρωτή. Επεχείρησεν όμως και εμύχθησεν ο αχάριστος διά παντοίον τρόπον να υποδουλώσει ου μόνον τα τρία ταύτα χωρία, αλλά και τα λοιπά, πλην απέτυχεν. Η ισχύς των εν Κωνσταντινουπόλει εμπορευομένων Ζαγορισίων εμπατάωσε τα καταστρεπτικά αυτού σχέδια και διέσωσε τον τιμιολφέστερον τίτλον της ιδιοκτησίας τσεσαράκιοντα τριών Κοινοτήτων του παραδείσου τούτου της Ηπείρου. Οι μιν, αλλά και η ακαταγώνιστος αντίστασις του Αλεξίου Νούττου γενικού του Ζαγορίου επί των ημερών αυτού προστάτος διατελούντο, ως και μεσσία και μεσοδιάσεις ευνοούμενων αυτού υπέρ της σωτηρίας των ιδίων αυτών πατριδων... συνετέλεσαν ουκ ολίγον προς σωτηρίαν της ακινήτου του Ζαγορίου κήσεως».

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ «Ζαγοριακά» Β' σελ. 75. «Κατά το έτος 1815 - 16 δι' απειλών και πολλών υποσχέσεων ο κομιστής και δόλιος κτώρθωσε και απέσπασε προκαταρκτικά πωλητήρια έγγραφα εκποίησης των γαιών του Ζαγορίου επί ονόματι του υιού του Σαλήχ, άπερ υπέγραψαν μεν πάντες σχεδόν οι πρό-
●) ΣΥΝΕΧΕΙΑ στη Σελίδα 151

«ΘΕΣΧΟΥΡΕ»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν αποφάσισα ν' ασχοληθώ με το ΘΕΣΧΟΤΡΕ είχα την εντύπωση πως θα μπορούσα να το αντιμετωπίσω με σχετική ευκολία, αφού είναι ένα έθιμο που το έχω ζήσει απ' τα παιδικά μου χρόνια και αρκετές φορές έχω λάβει μέρος στην τέλεσή του. Εξ άλλου ο δάσκαλός μου, ο κ. Γεώργιος Οικονόμου, έχει ασχοληθεί με το έθιμο και έχει δημοσιεύσει μάλιστα στην εφημερίδα ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ των Ιωαννίνων πολύ χρήσιμες πληροφορίες. Το σημειώμά του αυτό καθώς και άλλα χρήσιμα στοιχεία μου τα έδωσε με πολύ μεγάλη ευχαρίστηση και γι' αυτό του είμαι ευγνώμων. Είναι επίσης μεγάλη και η προσφορά και των άλλων χωριανών μου στην συλλογή στοιχείων για τον τρόπο που γινότανε το ΘΕΣΧΟΤΡΕ τα παλιά χρόνια.

Παρ' όλα όμως αυτά, συνάτησα μεγάλες δυσκολίες και σ' ένα σημείο, και μάλιστα το πιο σπουδαίο, ανυπέρθνιτες, αφού δεν μπόρεσα να βρω στοιχεία και αποδείξεις, που να φανερώσουν την προέλευση του ΘΕΣΧΟΤΡΕ.

Έτσι μια επισταμένη μελέτη της διβλιογραφίας της ελληνικής λαογραφίας να βοηθούσε στην ολοκληρωμένη παρουσίαση του ΘΕΣΧΟΤΡΕ και να έδινε λύση στα προβλήματα που έμειναν άλυτα. Πιθανόν κάποια λεπτομέρεια, ή κάποιο στοιχείο, ν' αποτελέσει τον μίτο για την εύρεση της αρχής του έθιμου από κάποιον, που θα ήθελε ν' ασχοληθεί πιο συστηματικά με το ΘΕΣΧΟΤΡΕ. Για μένα αυτό θα αποτελούσε μια πολύ μεγάλη χαρά, γιατί έτσι θα συμπλήρωνα τις γνώσεις μου για κάτι που έζησα απ' τα παιδικά χρόνια και για κάτι που και εγώ έβαλα ένα λιθαράκι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ΘΕΣΧΟΤΡΕ, απ' το Θεός και συγχωρό, είναι ένα έθιμο που γίνεται και σήμερα στο χωριό Βρυσοχώρι. Κάθε χρόνο τις απογευματινές ώρες της Μ. Δευτέρας, της Μ. Τρίτης και της Μ. Τετάρτης τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου μνημονούν απ' το ψηλό καμπαναριό του Αγίου Χαράλαμπος τα ονόματα των αρρένων νεκρών του χωριού, των ηρώων του 1821 και των βασιλέων, αρχίζοντας απ' τον Κων(νο Παλαιολόγο.

Το πιο σπουδαίο στην περίπτωση του ΘΕΣΧΟΤΡΕ είναι πως δεν γίνεται σε κανένα απ' τα χωριά της περιοχής, πιθανόν δε και ολαλήρου της Ηπείρου. Η ιστορία δε και η παράδοση δεν μας δίνουν αρκετά στοιχεία, που να βοηθήσουν στη διερεύνησή του. Έτσι η μελέτη του ΘΕ-

ΣΧΟΤΡΕ παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Και πρώτ' απ' όλα γιατί να υπάρχει το έθιμο αυτό μόνο στο Βρυσοχώρι;

Γιατί να γίνεται τρεις μέρες συνέχεια και μάλιστα την Μεγάλη Εβδομάδα;

Γιατί να μνημονεύονται οι ήρωες και οι βασιλείς; Ποια σχέση μπορεί να έχουν τα ονόματά τους με το χωριό; Ποια είναι η προέλευσή του και η αρχή του;

Η εργασία αυτή, λοιπόν, έχει σκοπό να ερευνήσει το έθιμο του ΘΕΣΧΟΤΡΕ

Του κ. ΔΗΜ. ΑΘΑΝ. ΚΟΥΝΑΒΟΥ

και να καταλήξει σε μερικά συμπεράσματα, που έχουν σχέση με το έθιμο και με τον τρόπο που τελείται.

Στα πρώτο κεφάλαιο, που γίνεται η περιγραφή του ΘΕΣΧΟΤΡΕ, αναφέρονται στην αρχή μερικά στοιχεία του χωριού, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τη διερεύνησή του. Στη συνέχεια περιγράφονται όλα τα στοιχεία που αποτελούν το έθιμο και γίνεται και ιστορική αναδρομή, για τις περιπτώσεις που υπάρχει σχετική δυνατότητα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια για να προσδιοριστεί η αρχή και η προέλευση του ΘΕΣΧΟΤΡΕ, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται μερικά πράγματα για την αξία και σημασία του έθιμου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Το Βρυσοχώρι είναι ένα από τα 46 χωριά του Ζαγορίου του Νομού Ιωαννίνων. Απέχει από τα Γιάννινα περίπου 80 χιλιόμετρα. Είναι χτισμένο στους πρόποδες της Τύμφης σε υψόμετρο 950 μέτρων. Οι κάτοικοι ασχολούνται με την γεωργία, την κτηνοτροφία και την υλοτομία. Το ορεινό του εδάφους όμως δεν επιτρέπει ώστε η παραγωγή να ικανοποιεί τις ανάγκες όλων των κατοίκων, γι' αυτό απ' τα πολύ παλιά χρόνια επικρατούσε η τάση να πηγαίνουν σε άλλες περιοχές για αναζήτηση εργασίας. Οι μεγαλύτεροι αναφέρουν πως πολλοί είχαν εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη, στη Θράκη, στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία και πως εκεί αρκετοί είχαν δημιουργήσει καλή περιουσιακή κατάσταση.

Το χωριό είναι βλαχώφωνο, καθώς και τα άλλα χωριά, που είναι χτισμένα κατά μήκος της κοιλάδας του Αώου ποταμού.

Παρ' όλα που ο αριθμός των κατοίκων είναι ελάχιστος, τον χειμώνα μόλις φθάνουν τους 80, το ΘΕΣΧΟΤΡΕ εξακολουθεί να γίνεται.

Για την ιστορία του χωριού δεν υπάρ-

χουν αρκετά στοιχεία. Πάντως απ' αυτά που υπάρχουν συμπεραίνει κανείς πως το χωριό, που μέχρι το 1928 λεγότανε Λεσινίτσα, αριθμεί πολλούς αιώνες ζωής.

Στην περιοχή του χωριού βρέθηκαν νομίσματα του Μ. Κωνσταντίνου και του Δομντιανού Καίσαρος. (Νομισματοσυλλογή Δημοτικού Σχολείου Βρυσοχωρίου).

Μια τοποθεσία του χωριού φέρει το όνομα πρίσκος. (PRISKUS στα λατινικά σημαίνει αρχαίος). Λένε πως στην περιοχή αυτή ήταν χτισμένο το χωριό τα παλιά χρόνια και μεταφέρθηκε από εκεί επειδή είχε πολλά μυρμήγκια.

Στην περιοχή του χωριού υπάρχουν δύο μοναστήρια και δύο ασηταριά. Το ένα απ' τα δύο μοναστήρια, της Αγίας Τριάδος, έχει εκκλησία που είναι χτισμένη κάτω από την επιφάνεια του εδάφους. Βρέθηκε πέτρα του τοίχου με χρονολογία 1731, που αναφέρεται στην τελευταία επισκευή της. Το πιο παλιό απ' τα δύο ασηταριά, που βρίσκεται σε απόκρημνο μέρος και σώζονται μόνο ερείπια, το λένε ασηταριό του Διαμάντη. Με το όνομα του Μάντη Διαμάντη αρχίζει το Θέσχοιουρε.

Η οργάνωση της αγροτικής ζωής του χωριού παρουσιάζει την ίδια εικόνα, με εκείνη που περιγράφει ο αγροτικός νόμος του 8ου μ.Χ. αιώνα για τις κοινότητες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Υπάρχουν δηλαδή οι κήποι γύρω απ' το χωριό με τα οπωροφόρα δένδρα και το αμπελόπεδο περιφραγμένα, μετά απ' αυτούς οι ορόσημοι αγροί, που είναι απεριφραγτοι και πιο έξω είναι οι βοσνές, που είναι κοινές. (Σπή-δεν Ράνσιμαν, Βυζαντινός Πολιτισμός, εκδ. Γαλαξία, Αθήνα 1971, σελ. 234).

Το χωριό, Λεσινίτσα, αναφέρεται σε χρονοβούλο του Ανδρονίκου του Γ' (1328 - 1341).

Σώζονται στο χωριό πλήθος από τουρκικά φιομάνια, που αναφέρονται σε διάφορες περιπτώσεις του χωριού και των κατοίκων.

Υπάρχουν πάρα πολλά έθιμα για το γάμο, τη γέννηση, το θάνατο και για τις διάφορες γιορτές του χρόνου καθώς και για διάφορες περιστάσεις. Υπάρχουν επίσης πολλές παραδόσεις και δοξασίες. Χαρακτηριστική είναι η παράδοση για τις δρακόλιμνες, που υπάρχουν στα όρη της Γκαμήλας και του Σμόλικα. Τα όρη αυτά είναι απάναντι, και τα χωρίζει η κοιλάδα του Αώου. Λένε πως κάποτε οι δρακόντες, που ζούσαν στα δύο αυτά όρη, τσακώθηκαν και πως ο δράκοντας της Γκαμήλας πετούσε στον άλλο του Σμόλικα πέτρες, και αυτός που ήταν στον Σμόλικα πετούσε κομπόσουρα. Στην περιοχή της Γκαμήλας βρέθηκε μεγάλο κομπόσουρο, ενώ στην περιοχή εκείνη δεν υπάρχουν δένδρα και στην περιοχή του Σμόλικα μεγάλοι βράχοι άστροι που είναι διαφορετικοί απ' τη

●) Συνέχεια στη σελ. 151

Μνήμες της Κατοχής και της Αντίστασης

●) ΣΥΝΕΧΕΙΑ από το προηγούμενο

Το χωριό, ως εκείνη την εποχή, δεν είχε ιδέα από οργανώσεις. Ο πληθυσμός του αυξήθηκε, γιατί από την άνοιξη του 1942, είχαν αρχίσει να μαζεύονται, από την Αθήνα κυρίως, οι ταξιδεμένοι, να σωθούν από την πείνα. Ακόμα και ανώτεροι υπάλληλοι άφηναν τις θέσεις τους κι έρχονταν να δουλέψουν τα χέρσα χωράφια για να επιζήσουν. Αγοράζαν και μια γίδα για γάλα, έπειτα έλλειψη από γαλακτερά δεν υπήρχε κι ο κόσμος δεν τους άφηνε αβοήγητους. Ύστερα ήταν η πλούσια ποικιλία από τα λαχανικά των κήπων και των αγρών που συμπλήρωναν την τροφή και κρατούσαν τον κόσμο στη ζωή. Μόνο η ανεπάρκεια ψωμιού δημιούργησε σοβαρά προβλήματα σε λίγες οικογένειες που είχαν και θύματα εξαιτίας αυτής της στέρησης. Νοιώθω σήμερα ένοχος —και το εξομολογούμαι— γιατί δεν βοήθησα όσο έπρεπε ανθρώπους που χτυπούσαν την πόρτα του σπιτιού μας, για λίγο ψωμί. Ο φόβος μήπως και η δική μας οικογένεια βρεθεί στην ίδια κατάσταση, πέτρωνε την καρδιά, κι έκανε σφιχτό το χέρι. Έτσι πήγε χαμένη και η μικρή βοήθεια που κατά καιρούς έδινα.

Οι ειδήσεις για τα γεγονότα και τις οργανώσεις άρχισαν να δημιουργούν συναισθηματικές αντιδράσεις, κυρίως στον αντρικό πληθυσμό του χωριού. Στα

Του ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

καφενεία οι παρέες συζητούσαν το πράγμα, χωρίς να ξανοίγονται πολύ, μη φανερώνοντας καμιά προτίμηση, γιατί είχε κυκλοφορήσει η φήμη πως και οι δυο οργανώσεις τους ίδιους σκοπούς είχαν. Ανάλογες συζητήσεις γίνονταν και στα σπίτια σε νυχτερινές συγκεντρώσεις, όταν άρχισαν οι φθινοπωριάτικες νύχτες να μεγαλώνουν. Τις ζυμώσεις επέτειναν οι αφίξεις πολλών δημόσιων υπαλλήλων, από τα Γιάννινα. Φοβούνταν να παραμείνουν στην πόλη, ύστερα από τις συλλήψεις, κι ήρθαν στο χωριό για να ασφαλιστούν. Δεν υπολόγιζαν την απώλεια του κατοχικού μισθού, εξάλλου είχε συρρικνωθεί επικίνδυνα εξ αιτίας του αχαλίνωτου πληθωρισμού, ούτε και τη θέση τους.

Τα πράγματα δεν άργησαν να ξεκαθαρίσουν. Το Ε.Α.Μ., που σπονδυλική του στήλη ήταν το Κ.Κ.Ε., με οργάνωση και υποδομή στημένη χρόνια πριν από τον πόλεμο, ήταν κιόλας έτοιμο ν' αγκαλιάσει πολύ κόσμο, φορτισμένο συναισθηματικά εκείνη την εποχή, το μόνο που αποζητούσε ήταν να δώσει διέξοδο στο θάρος που πλάκωνε την καρδιά του από τη σκέψη πως, νικητής αυτός, σ' έναν επικίνδυνο αγώνα, είχε καταντήσει δούλος. Η ζωή θέβαια στα χωριά, που βρίσκονταν μακριά από τα κέντρα εξουσίας των κατακτητών, άμβλυσε ως ένα σημείο τη συναισθηματική φόρτιση, χωρίς όμως να τη διαχετεύει αλλού και προπαντός να τη νεκρώνει. Καθώς μάλιστα τα νέα που ακούονταν από τα μέτωπα του πολέμου, στη Δύση και στην Ανατολή, έδειχναν πως για τους Συμμάχους είχε περάσει ο μεγάλος κίνδυνος και πως με αποφασιστικότητα, σιγά, αλλά σταθερά, περνούσαν στην αντεπίθεση, οι καρδιές άρχισαν να πάλουν πιο έντονα, τα όνειρα και οι ελπίδες άνοιγαν τα φτερά τους, όλοι ήταν έτοιμοι να δεχθούν πατριωτικά κηρύγματα που μιλούσαν για αγώνα, ελευθερία κι ένα καλύτερο μέλλον για την πατρίδα.

Ο κίνδυνος ενέδρευε στον τρόπο της μύησης. Όσοι έρχονταν από την πόλη μιλούσαν περισσότερο για το

Ε.Α.Μ., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ήταν ενταγμένοι και στην οργάνωση. Αυτό δημιουργούσε μιαν ατμόσφαιρα, που οργανωτικά μπορούσε να μορφολογηθεί με τη μύηση. Προς αυτή την κατεύθυνση εργάστηκαν στελέχη του Ε.Α.Μ. που πέρασαν από το χωριό και συγκρότησαν τον πρώτο πυρήνα της οργάνωσης. Ελάχιστοι μυσήθηκαν στην αρχή, δυο - τρεις, κι αυτοί ανέλαβαν το έργο της ένταξης και άλλων όσων νόμιζαν πως μπορούσαν να εργαστούν και να προσφέρουν, με όρο απαραίτητο την αυστηρή τήρηση των συνομοτικών κανόνων, γιατί ο εχθρός είχε τους πράκτορές του, ανθρώπους που δεν τους υποψιάζονταν εύκολα κανείς. Δεν ήμουν από τους πρώτους που μυσήθηκαν, δεν άργησα όμως να μπω στην οργάνωση. Έτσι μου δόθηκε η ευκαιρία να μελετήσω τη συμπεριφορά των μυημένων, πριν και μετά τη δική μου ένταξη. Το σφάλμα των πρώτων και άλλων που ακολουθούσαν ήταν πως παραβίαζαν, χωρίς να το καταλαβαίνουν, τους συνομοτικούς κανόνες, και δημιουργούσαν σε πολλούς ανθρώπους προβλήματα, που βγήκαν στο προσκήνιο, όταν σε λίγους μήνες έκανε τη νεμφάνισή της και η δεύτερη οργάνωση, ο Ε.Δ.Ε.Σ. Αντί, δηλαδή, να συζητούν τις εντολές που έπαιρναν ή τις ειδήσεις που μάθαιναν, σε μυστικές συγκεντρώσεις στα σπίτια, για να μην κινούν την περιέργεια των άλλων, απομονώνονταν την ημέρα σε περιπάτους και κουβέντιαζαν, σταματώντας κάθε φορά που άσχετοι πλησίαζαν, ακόμα και στα καφενεία κάθονταν ξεχωριστά και σιγομουρμούριζαν, χωρίς ν' αντιλαμβάνονται πως δημιουργούσαν μια απόσταση από τους άλλους, κάτι που τους κατοπινούς μήνες έγινε αγεφύρωτο χάσμα, γιατί στην υποτίμηση της προσωπικότητας από τη στάση των μυημένων, ήρθαν να προστεθούν κι άλλοι παράγοντες, προσωπικές αντιδικίες, ιδεολογικές διαφορές, ακόμα και συμφέροντα. Ήταν φυσικό, οι τελευταίοι που οργανώθηκαν στο Ε.Α.Μ., εξαιτίας της στάσης των πρώτων προσήλυτων, να αισθάνονται χαλαρά συνδεδεμένοι και ν' αποχωρήσουν, όταν ξαπλώθηκε ο Ε.Δ.Ε.Σ. για να οργανωθούν σ' αυτόν, πιστεύοντας πως ήταν πιο κοντά στην κοσμοθεωρία τους και πως μπορούσαν να κινούνται πιο άνετα μέσα στους πολιτικούς και στρατιωτικούς σχηματισμούς της οργάνωσης. Γιατί, πρέπει να σημειωθεί εδώ πως οι οργανώσεις δεν διέφεραν μόνο ιδεολογικά, κάτι που στην αρχή πριν κυκλοφορήσουν κείμενα διακρινόταν δύσκολα, αλλά και στον τρόπο ένταξης και σύνδεσης των μελών τους μέσα στην οργάνωση.

Ύστερα από την εμφάνιση του Ε.Α.Μ. η ζωή στο χωριό πήρε άλλη μορφή. Όχι πως άλλαξε κάτι εξωτερικά, όλα ήταν όπως πριν, τα καφενεία γεμάτα, μια και ο χειμώνας που άρχιζε δεν επέτρεπε δουλειές στα χωράφια, οι φιλικές συγκεντρώσεις συνεχίζονταν γύρω από τα αναμένα τζάκια, τίποτα δεν πρόδινε τις κατωπινές εξελίξεις. Όμως ο προσεκτικός παρατηρητής θα ξεχώριζε κάποιες διαφοροποιήσεις στη στάση των ανθρώπων, που άρχιζαν από ασήμαντα πράγματα, με μόλις διακρινόμενες τοποθετήσεις σε θέματα που είχαν σχέση με την κοινοτική ζωή, για να φτάσουν σε έντονες διαφορές απόψεων σε φλέγοντα προβλήματα. Έτσι απ' αυτά ήταν και για το πώς έπρεπε να γίνει διανομή σάκων αλευριού, που είχαν μοιράσει οι Ιταλοί, για να δειδουν τάχα τη φροντίδα τους για τους πενόμενους πληθυσμούς. Ο φόβος της πείνας ερέθισε σε τέτοιο σημείο το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, που πα-

ρατηρήθηκαν τάσεις αρπαγής των σάκων από τα μπακάλικά, στα οποία είχαν αποθηκευτεί για τη διανομή. Οι διαφορές απόψεων που εκδηλώνονταν συχνά στα καφενεία έντονα, δημιούργησαν άλλα αίτια διαίρεσης, κι αυτά προστέθηκαν σ' εκείνα που υπήρχαν.

Την ατμόσφαιρα, που δημιουργήθηκε τους πρώτους μήνες του χειμώνα, ήρθε να αποσυνθέσει καταλυτικά, για να την ανασυνθέσει σε λίγο με νέα στοιχεία, ένα σοβαρό γεγονός, που είχε τον απόηχό του σ' όλο το Ζαγόρι και την Ήπειρο. Το Φεβρουάριο του 1943 έκανε την εμφάνισή της στην περιοχή η πρώτη ανταρτική ομάδα του Ε.Λ.Α.Σ., κάτω από δραματικές συνθήκες. Η ομάδα ξεκίνησε από το Δυτικό Ζαγόρι, Αρτσίστα, Πάπιγκο και τα γύρω χωριά, κάποιον μουντό βράδυ του Φλεβάρη, με αρχηγό το Βαγγέλη Ντεμίρη, από την Αρτσίστα, και με κατεύθυνση τη Δοβρά (Ασπράγγελοι). Είχε συγκεκριμένη εντολή: Να εξουδετερώσει τον ενωμοτάρχη της Χωροφυλακής Νίκο Σιμιτζή, από τα βασικά στέλεχη της Ασφάλειας κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά και της πρώτης περιόδου της κατοχής. Η σκληρή στάση του δημιούργησε πολλούς εχθρούς στην πόλη και τα χωριά, κυρίως ανάμεσα στους αριστερούς κύκλους. Το Ε.Α.Μ. πληροφορήθηκε πως το βράδυ εκείνο —δεν θυμάμαι ακριβώς την ημερομηνία— ο Σιμιτζής βρισκόταν στη Δοβρά, με προθέσεις να εγκαταλείψει τη θέση του στα Γιάννινα, για να δημιουργήσει ανταρτική ομάδα, με πρόσωπα επιλεγμένα και οπλισμό εξασφαλισμένο. Οι αντιπάθειες που είχε δημιουργήσει και οι προθέσεις του, ήταν τα αίτια που οδήγησαν στην απόφαση της εξόντωσής του. Η ομάδα περικύκλωσε το σπίτι που βρισκόταν, τον υποχρέωσε να παραδοθεί και τον εκτέλεσε κάτω από δραματικές συνθήκες.

Την άλλη μέρα, το πρωί, η ομάδα ήρθε στη Βίτσα. Θυμάμαι τις αντιδράσεις όταν μπήκε στο χωριό. Χαρτοπαίζαμε μια παρέα στο καφενείο της Πάνω Βίτσας, όταν κάποιος που κοίταζε απ' ότο παράθυρο, φώναξε: «Αντάρτες!». Υποσυνείδητα είχε συνδέσει την παρουσία αυτών των ανθρώπων με τις ανταρτικές ομάδες παλιών καιρών, γι' αυτό χρησιμοποίησε τη σωστή λέξη στην γεμάτη έκπληξη κραυγή του. Με την ίδια ευκολία θα μπορούσε να φωνάξει «Κλέφτες!», γιατί κατά τον ίδιο τρόπο έκαναν κι εκείνοι την εμφάνισή τους, τη δεκαετία του '20' τυλιγμένοι σε κάπες ο ένας πίσω από τον άλλο, έβρεχε εκείνη τη μέρα, και κατευθύνονταν στον Κάτω Μαχαλά. Η είδηση της αφίξης εξαπλώθηκε αστραπιαία σ' όλο το χωριό, στα σπίτια και στα καφενεία, μαζί με την άλλη, της εκτέλεσης του Σιμιτζή. Η ατμόσφαιρα άλλαξε ριζικά. Και τα δυο γεγονότα επέδρασαν με τη δική τους δυναμική στη συμπεριφορά των ανθρώπων και μετέβαλαν το σκληρό της καθημερινής ζωής. Ο θάνατος, πρώτα, κάτω από τις δραματικές συνθήκες που έγινε, δημιούργησε πληθώρα συναισθηματικών αντιδράσεων, που οι περισσότερες έμειναν ερμητικά κλεισμένες στις καρδιές των ανθρώπων, άσχετα από τη θετική ή αρνητική τοποθέτηση που είχαν απέναντι στο πρόσωπο που εκτελέστηκε, κι αυτό γιατί δεν υπήρχαν περιθώρια έκφρασης, για συναίνεση ή απόρριψη, μια και το μέλλον ήταν άγνωστο τι επεφύλασσε. Περισσότερο έντονος πρέπει να ήταν οι συναισθηματικές αντιδράσεις των κατοίκων της Δοβράς, που έζησαν άμεσα τα γεγονότα κι είχαν μαζί με τ' άλλα το φόβο της επέμβασης των αρχών κατοχής. Η εμφάνιση των ανταρτών, ύστερα, που συνδεόταν άμεσα με το πρώτο γεγονός, έγινε αιτία να εκδηλωθούν άλλης μορφής συν-

αισθήματα, σε μια κλίμακα αποχρώσεων, που άρχιζε από το σκεπτικισμό και το φόβο κι έφτανε ως τον ενθουσιασμό. Όποιες όμως κι αν ήταν οι αντιδράσεις της στιγμής, όλα διαφοροποιήθηκαν από τη στιγμή που τέλειωσε η συγκέντρωση, η οποία έγινε στο δημοτικό σχολείο στον Κάτω Μαχαλά, ύστερα από πρόσκληση των ανταρτών. Το σχολείο γέμισε από ανθρώπους, στα πρόσωπα των οποίων αποτυπωνόταν ο εσωτερικός τους κόσμος, σε πολλές περιπτώσεις πολύ έντονα. Από τη μια μεριά κάθισαν οι αντάρτες, από την άλλη οι χωριανοί, οι γέροι στα θρανία, οι νέοι όρθιοι, η αίθουσα δεν έφτανε, πολλοί στάθηκαν στα διπλανά δωμάτια, άλλοι έμειναν έξω, δεν ήταν μόνο τα γεγονότα που οδηγούσαν τους ανθρώπους εκεί, ήταν και η περιέργεια για να δουν από κοντά τους αντάρτες, να μάθουν τι ήταν, τι ζητούσαν, πώς εξελισσόταν ο πόλεμος, πρέπει να ήξεραν αυτοί τι γίνεται, πώς αλλιώς θα έβγαιναν στο κλαρί, αφηφώντας τον κατακτητή και τη δύναμή του;

Στη συγκέντρωση μίλησε ο Ντεμίρης, ο καπετάνιος. Έδωσε τις εξηγήσεις που είχε ετοιμάσει η οργάνωση για τους λόγους που οδήγησαν στην εκτέλεση κι ύστερα μίλησε για το Ε.Α.Μ., για το στρατό του Ε.Λ.Α.Σ., τμήμα του οποίου ήταν και οι ίδιοι, μίλησε για τους σκοπούς των οργανώσεων που δεν ήταν άλλοι από τον πόλεμο εναντίον των κατακτητών, με τη βοήθεια των συμμάχων, έτσι που να υποχρεωθούν να φύγουν μια ώρα γρηγορότερα από τον τόπο μας. Μίλησε για τα θάσανα που υπέφερε ο λαός μας από τη σκλαβιά, για τους διωγμούς των πατριωτών στις πόλεις και τα χωριά, για την πείνα που θέριζε, τις αρρώστιες που μάστιζαν τις πόλεις, για όλα τα δεινοπαθήματα των νΕλλήνων. Έδωσε μια αισόδοξη εικόνα για την έκβαση του πολέμου υπέρ των συμμάχων και αναφέρθηκε στο μεγάλο γεγονός της ανατίναξης του Γοργοπόταμου, που φανέρωνε την απόφαση των Ελλήνων ν' αγωνιστούν για την ελευθερία τους. Κάλεσε στο τέλος όλους να ενταχθούν στο Ε.Α.Μ. και να βοηθήσουν την κοινή προσπάθεια.

Ο λόγος έβγαине ζεστός από το στόμα του, γέμιζε την αίθουσα, περνούσε από τις ανοιχτές πόρτες και χυνόταν στην αυλή. Όλοι τον παρακολουθούσαν με ένταση, με κομμένη ανάσα πολλοί, ήταν πρωτόγνωρα αυτά που άκουγαν, δεν ήταν πια κουβέντες καφεναίων, μια νέα πραγματικότητα, ερχόταν ν' αναταράξει τη ζωή του. Ύστερα ξεπούνταν στις καρδιές μνήμες από τις ιστορίες που διηγούνταν οι πρόγονοι, ξαναρχόταν στην επιφάνεια επιζησεις από τις δικές τους εμπειρίες, από τους πολέμους με τους Τούρκους και τους Βούλγαρους, από τη Μικρά Ασία και την περιπέτειά της, τα γεγονότα ήταν πολύ κοντά για να τα ξεχάσουν, όλα όσα άκουγαν ταίριαζαν μ' εκείνα που ζούσαν ακόμα μέσα τους. Πολλοί ήταν αντίθετοι με ό,τι είχε γίνει στη Δοβρά, οι φόβοι τους όμως καλύπτονταν από τον ενθουσιασμό των αγωνιστικών προτροπών, που δημιουργούσαν νέες συνθήκες για τη ζωή τους. Έτσι χειροκρότησαν όλοι τον ομιλητή για να δείξουν, συνειδητά ή από σκοπιμότητα, ότι συμφωνούσαν με τις πατριωτικές προτροπές του.

Η επίδραση της ομιλίας φάνηκε στη συμπεριφορά των κατοίκων απέναντι στους αντάρτες. Πολλοί ζητήσαν να τους φιλοξενήσουν, μερικοί μάλιστα γνώριζαν κάποιους, τους ρωτούσαν να μάθουν νέα από τα γεγονότα της Δοβράς, οι αντάρτες όμως κρατούσαν το στόμα τους κλειστό, τέτοιες εντολές είχαν. Στα πρόσωπα ορισμένων ξεχώριζες κάποιο σκεπτικισμό για όσα εί-

χαν γίνει. Ορισμένοι από την ομάδα, δεν ξέρω πόσοι, δεν συμφωνούσαν με τους σκοπούς του Ε.Α.Μ., αργότερα προσχώρησαν στον Ε.Δ.Ε.Σ., κατατάχθηκαν στις ένοπλες ομάδες του και πολεμούσαν απ' εκεί τον κατακτητή.

Η αντάρτικη ομάδα έμεινε εκείνη τη μέρα στο χωριό. Αποστολή της ήταν και η ενίσχυση της τοπικής οργάνωσης του Ε.Α.Μ., η παροχή οδηγιών για την παραπέρα δράση της «ανάθεση καθηκόντων» όπως λεγόταν, η επαγρύπνηση και η ανάγκη σύνδεσης με τ' άλλα χωριά. Η ομάδα είχε εγκατασταθεί σε σπίτι της Κάτω Βίτσας, στην άκρη του χωριού, για λόγους ασφάλειας. Ήταν εύκολο από κει να ξεφύγουν σε περίπτωση επίθεσης ιταλικού στρατού ή αστυνομίας. Δεν ήταν απίθανο κάτι τέτοιο. Τα γεγονότα της Δοβράς, έγιναν σύντομα γνωστά στα Γιάννινα και δικαιολογούσαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις με το συλλογιστικό της καταστολής της ανταρσίας στη γέννησή της. Οι Ιταλοί δεν αντέδρασαν. Κι αυτό βοήθησε πολύ στην εξάπλωση της οργάνωσης, τόσο στο πολιτικό, όσο και στο στρατιωτικό πεδίο.

Η ομάδα συνέχισε την πορεία της προς τα ανατολικά, με ακριβή στρατολογία θελοντών, αλλά έντονη προπαγανδιστική δραστηριότητα στο πολιτικό πεδίο. Ύστερα από μέρες διαλύθηκε. Οι αντάρτες γύρισαν στα χωριά τους, στα ειρηνικά τους έργα, αλλά βρίσκονταν πάντα σε ετοιμότητα για νέες αποστολές. Το διάβα τους από τα χωριά του Ζαγορίου, διαφοροποίησε ριζικά, όπως τονίστηκε, την κατάσταση που υπήρχε πριν. Η οργάνωση του Ε.Α.Μ. βγήκε πια στα φανερά, αυξήθηκε αριθμητικά, προσχώρησαν πολλοί σ' αυτή, άλλοι γιατί πίστεψαν στα κηρύγματά της, άλλοι για νάναι ασφαλισμένοι από περιπέτειες. Ο ΕΔΕΣ ακουγόταν βέβαια, ομάδες του όμως δεν είχαν κάνει ακόμα την εμφάνισή τους στο Ζαγόρι. Όταν έγινε η συμφωνία των οργανώσεων στην κορυφή και επεκτάθηκε και ο Ε.Δ.Ε.Σ. στο Ζαγόρι, όσοι είχαν ενταχθεί στο Ε.Α.Μ., από ανάγκη, προσχώρησαν στον Ε.Δ.Ε.Σ., κι ήταν αρκετοί. Σημαντικό ρόλο στον τομέα υπό έπαιξε ο επικεφαλής του στρατιωτικού Ε.Δ.Ε.Σ. στο Ζαγόρι, λοχαγός Γ. Αυγεράκης, ικανός αξιωματικός, αλλά ταυτόχρονα και πολιτικός εύτροφος, όχι όμως πάντοτε. Ως την άφιξη του Αυγεράκη η ένοπλη πλευρά του Ε.Δ.Ε.Σ. εκφραζόταν με την ένταξή της στον Ε.Α.Μ., κάτω από ιδιότυπες συνθήκες. Συσπειρώθηκαν γύρω από τον εύψυχο έφεδρο λοχαγό Αγαθοκλή Κωνσταντινίδη, που είχε πέσει στην Ελλάδα με αλεξιπτωτο, από τη Μέση Ανατολή, όπου είχε καταφύγει. Ο Α. Κωνσταντινίδης, δικηγόρος, ήταν από τους ήρωες αξιωματικούς του ελληνοϊταλικού πολέμου. Τον γνώρισα στο Γαρδίκι, έδρα της ΥΠΙΙ Μερarchίας στην τελευταία φάση του πολέμου. Είχε έρθει εκεί, διακόπτοντας την αναρρωτική του άδεια, που είχε πάρει ύστερα από θεραπεία σε στρατιωτικό νοσοκομείο, όπου νοσηλεύονταν εξ αιτίας σοβαρού τραυματισμού του στην κοιλιά. Οι αξιωματικοί του επιτελείου του συνιστούσαν επίμονα να εξαντλήσει την άδειά του. Αυτός ανένδοτος. Επέμενε και πήρε φύλλο πορείας για την πρώτη γραμμή.

Ο Αγαθοκλής, όταν μεταπολεμικά γνωριστήκαμε, ώρες ολόκληρες μου διηγόταν τη δράση του στον πόλεμο και τ' αντάρτικα είχε τότε ενταχθεί στον Ε.Α.Μ. με όρους που του επέτρεπαν κάποια αυτόνομη δράση. Συγκέντρωσε αριθμό ενόπλων πολλοί από τους οποίους ήταν ως τότε μέλη του Ε.Α.Μ. Όταν αργότερα ο Αγαθοκλής εντάχθηκε στον Ε.Δ.Ε.Σ., όλοι

οι ένοπλοι της ομάδας του τον ακολούθησαν.

Πριν απ' αυτά, ήρθε ένα άλλο γεγονός να εδραιώσει τη θέση του Ε.Α.Μ. στο Ζαγόρι, και ταυτόχρονα να γίνει αιτία να επεκταθεί η διάσταση ανάμεσα στους κατοίκους της περιοχής. Ήταν η ορκωμοσία του Ε.Α.Μ.Σ. του κεντροδυτικού Ζαγορίου που έγινε Μάρτη του 1943, σ' ένα μεγάλο λιβάδι στο «Κορνήσι», τοποθεσία απέναντι από τη Βίτσα. Εξωτερικά όλα έμοιαζαν με μια τεράστια συγκέντρωση, αποφασισμένη ν' αποδυθεί σ' ένα αγώνα ζωής ή θανάτου, έτοιμη να καταφέρει συντριπτικά πλήγματα στον εχθρό. Δεν ήταν μόνοι οι εθελοντές που θα κατατάσσονταν στον Ε.Α.Μ.Σ., μαζί τους είχαν φτάσει, ξεσηκωμένοι άλλοι από ενθουσιασμό, άλλοι από υπολογισμό, οι κάτοικοι των γύρω χωριών, χιλιάδες άνθρωποι, γιατί τα χωριά τότε έσφυζαν από ζωή. Είχαν φέρει μαζί τους και φαγητό για το μεσημέρι, η τελετή φέρριζε αργά, για να γίνει δυνατή η προσέλευση όσων κατέγονταν από μακρινά χωριά.

Το θέαμα ήταν μεγαλόπρεπο από κάθε άποψη. Η συρροή του κόσμου, οι ένοπλοι που θα ορκίζονταν με την ποικιλία των αμφοτέρων, σημαίες να κυματίζουν στον αέρα, άλλα φλάμπουρα επαιναστικά, παπάδες που είχαν μπει επικεφαλής των χωριανών τους, όλα αυτά έδεναν μεταξύ τους σ' ένα σύνολο, που θύμιζε συνάξεις του παλιού καιρού, τότε που την πατρίδα μας τη δυνάστευαν οι Τούρκοι.

Η ακολουθία του αγιασμού και στη συνέχεια της ορκωμοσίας χάρισαν στους μνημένους στιγμές συγκίνησης υψηλής στάθμης, που κορυφώθηκε όταν όλοι, χωρίς διάκριση πια, έψαλλαν τον εθνικό ύμνο, με έκδηλους τόνους πατριωτικής συγκίνησης. Ύστερα ήρθαν τ' αντάρτικα τραγούδια να δώσουν μιαν άλλη χροιά στον ενθουσιασμό που ήταν διάχυτος παντού. Μόνο όταν έφτασε το μεσημέρι κι οι παρέες μαζεύτηκαν κάτω από τα δέντρα για φαγητό, γινόταν δυνατό να διακρίνεις τον αντίκτυπο που είχε στις καρδιές του πλήθους η συγκέντρωση και η τελετή. Ένας προσεκτικός παρατηρητής θα μπορούσε να ξεχωρίσει στην έκφραση των προσώπων τα συναίσθηματά, των ανθρώνων. Εξάλλου οι παρέες είχαν συγκροτηθεί με βάση τις θέσεις και αντιθέσεις των ομάδων απέναντι στο γεγονός.

Πρώτο πρακτικό αποτέλεσμα της συγκέντρωσης, εκτός από την ατμόσφαιρα που επιδιωκόταν να δημιουργηθεί, ήταν η συγκρότηση μιας ομάδας του Ε.Α.Μ.Σ. με τη γνωστή τριαδική ηγεσία (στρατιωτικός διοικητής, καπετάνιος και πολιτικός επίτροπος), με αποστολή την περιδεία της στα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου, τη διάδοση κι εκεί των αρχών του Ε.Α.Μ. και την εμπέδωση της τάξης που είχε διαταραχθεί από κλοπές ζώων και αγαθών, πολυτίμων για την επιβίωση των κατοίκων. Η τάξη πραγματικά αποκαταστάθηκε, όμως τα μέτρα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν σκληρά. Εκτελέστηκαν ένας δυο, κατηγορούμενοι για κλοπές, κι αυτό είχε μεγάλη επίδραση σ' όλο το Ζαγόρι. Οι κλοπές κόπηκαν παντού με το μαχαίρι, η διαίρεση όμως μεταξύ των κατοίκων πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις.

Από την ημέρα της ορκωμοσίας η οργάνωση άρχισε ν' αναπτύσσεται με ταχύτερους ρυθμούς. Δημιουργήθηκε η αναγκαία οργανωτική υποδομή — περιφερειακή επιτροπή Ζαγορίου με δύο γραφεία, επανδρώθηκε με αρκετά στελέχη, που δεν διέθεταν όμως όλα τα προσόντα που επέβαλλαν οι περιστάσεις: σαφή γνώση των επιδιωκόμενων με τον απελ'υθερωτικό αγώνα σκοπών, πειστικό τρόπο μετάδοσης των θέσεων της ορ-

● ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 143

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

Λόγιος από το Βραδέτο

Ήταν στο Άγιο Όρος. Ο πατέρας που έσπευσε αμέσως στα Γιάννινα και την πελευταία στιγμή κατόρθωσε να αποτρέψει τον Αναστάσιο από την απόφασή του.

Το 1817 πείλωσε αριστούχος την Καπλάνειο Σχολή και επέστρεψε στο Βραδέτο. Σε λίγους μήνες ο πατέρας του πέθανε. Η μητέρα που Ελένη, για να μην φύγει μακριά ο γιός της, τον αρραβώνασε και τον πάντρεψε με την κόρη του Αναστάσιου Ζαβούλη, ένας από τους καλύτερους οικογενειάρχες του Βραδέτου.

Ο Αναστάσιος τοποθετήθηκε δάσκαλος στο Ελληνικό Σχολείο του Βραδέτου, που συντηρούσε με σημαντικό χρηματικό ποσό ο μεγαλειόπρεπος Νικόλαος Τσιγγάρας, Βραδελινός από το Ιάσιο. Δίδαξε για δυο χρόνια με μεγάλη επιτυχία. Το 1820 προσλήφθηκε από τον Μάνθο Οικονόμου να διδάξει στο Κοινοβούλιο. Με μεγάλη επιτυχία διδάξε μέχρι τον Αύγουστο του 1825. Ο μισθός του ήταν 1.500 γρόσια το χρόνο. Από το Σεπτέμβριο του 1825 μέχρι τον Αύγουστο του 1829 διδάσκει στο Μονοδένδρο.

Κατά την διάρκεια των ετών 1821 - 1829 ο Αναστάσιος διδασκε και ερμηνεύει τον Όμηρο, τον Πλάτωνα, τον Ξενοφώντα, τον Δημοσθένη, ενώ παράλληλα, εμψυχώνει στους μαθητές του παιδαγωγικά της Ελληνικής Επανάστασης. Ο ίδιος εκδηλώνει την σκέψη που να μεταβεί σε πατρίδα της Θεσσαλονίκης για να μεταβεί στην Πελοπόννησο προς δόξη της Ελληνικής Επανάστασης. Για λόγους οικογενειακούς δεν πραγματοποιήθηκε την σκέψη του. Στους μαθητές του προαγορεύει τα εθνικά ιδανικά του νέου Έθνους του Ρήγα Φεραίου.

Το 1829 ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Βενέδικτος ο εκ Βυζαντίου, που διαδέχθηκε τον Γαβριήλ, κάλεσε τον Αναστάσιο Σακελλάριο στα Γιάννινα. Ο Μητροπολίτης ήθελε να τον τοποθετήσει διευθυντή στην Ζωσιμαία Σχολή η οποία επρόκειτο να ανεγερθεί. Έδωσε σ' αυτόν σπίτι και τροφή δωρεάν και μισθό όσο έπαιρνε στο Μονοδένδρο. Αναφέροντας την ανέγερση της Ζωσιμαίας Σχολής, διδασκε στην Μητροπολίτη. Παρέδιδε επιστημονικές γνώσεις, Ελληνική Φιλολογία και Γαλλικά. Τα μαθήματα

που παρακολούθουσε ο ίδιος ο Μητροπολίτης, ο Ιωαννέμ ο Χίος αρχιδιάκονος και μετέπειτα Πατριάρχης και ο Παΐσιος ο Βυζάντιος αρχιδιάκονος και μετέπειτα Μητροπολίτης Δουβινοπόλεως.

Το 1830 πέθανε ο Μητροπολίτης Βενέδικτος και το σχέδιο για την Ζωσιμαία Σχολή ικανοποιήθηκε. Ο Α. Σακελλάριος δέχθηκε πολλές προτάσεις από πολλά χωριά του Ζαγορίου για να διδάξει, αλλά προτίμησε την Πρεβεζά. Το 1831 αρχίζει να διδάσκει στην Πρεβεζά. Μαθητές του υπήρξαν ο ιεροδιάκονος Ιεροθέος Μπάλλας, μετέπειτα Μητροπολίτης Άρτας και ο Αναστάσιος Καλός μετέπειτα πολιτικός.

Το 1833 αναγέρθηκε η Ζωσιμαία Σχολή και οι Γιαννιώτες κάλεσαν τον Α. Σακελλάριο δίδοντάς του μεγάλο μισθό. Αποδέχθηκε την πρόκληση, ζητώντας τριμήνη άδεια για να επισκεφθεί εκπαιδευτήρια στην Ελλάδα και Κέρκυρα για να λάβει συνολική εικόνα των μεθόδων διδασκαλίας και τυχόν νέων γνώσεων. Στη Ζωσιμαία Σχολή έγινε διευθυντής και σχολάρχης ήταν ο Γεώργιος Κρανάς.

Το 1833 (πλήν Δεκεμβρίου) υπέβαλε την παραίτησή του διαμαρτυρούμενος για την μεγάλη εχθρότητα που υπήρχε μεταξύ των Γιαννιωτών εφόρων και της Ζαγορίσιας Κοινότητας (γιατί οι απουχόντες του Ζαγορίου λόγω της συνέσεως και ενωτικής αντίληψης επηρεάζαν την Τοπική Διοίκηση). Οι Γιαννιώτες έφοροι είχαν ζητήσει από τον Α. Σακελλάριο να μην γραφεί Ζαγορίσιους μαθητές στην Σχολή.

Οι Ζαγορίσιοι ίδρυσαν τότε Ελληνική Επαρχιακή Σχολή για όλα το Ζαγόρι με έδρα το Κοινοβούλιο. Δύο ήταν διευθυντές τον Α. Σακελλάριο. Από όλα σχεδόν τα χωριά του Ζαγορίου πλήθος μαθητών προαγομένων συνέρευσε Μετά από ένα χρόνο η έδρα της Σχολής μεταφέρθηκε στις Νεράδες και την συντηρούσε ο έμπορος Καραστάθης, που ζούσε στην Βαρναβία.

Η Ζωσιμαία Σχολή στα Γιάννινα έλαβε την αίγλη της από τους Γιαννιώτες έφορους να παρακινήσουν τους ήπιους Ζαγορίσιους να καταργήσουν την Επαρχιακή Σχολή και να στείλουν τον Α. Σακελλάριο

να επιστρέψει.

Το Μάρτη του 1834 επιλήθε συμφωνία και υπό την διεύθυνση του Α. Σακελλάριου γνώρισε μεγάλη φήμη. Πολλοί τελειόφοιτοι μαθητές έρχονταν να συμπληρώσουν τις σπουδές από όλη την Ήπειρο, την Θεσσαλία και Μακεδονία. Στην πρόοδο της Ζωσιμαίας Σχολής συνέβαλαν οι χορηγίες προς τους μαθητές του Ν. Ζωσιμιά.

Το 1838 Γιαννιώτες προεστοί, για προσωπικούς λόγους χρησιμοποίησαν θεμιτά και αθέμιτα μέσα και απομάκρυναν τον Μητροπολίτη Ιωαννέμ και τον Α. Σακελλάριο. Η απομάκρυνση του Α. Σακελλάριου έγινε αφορμή να εγκαταλείψουν την Σχολή οι περισσότεροι μαθητές. Η Ζωσιμαία από χρόνο σε χρόνο σήκωνε στο χειρότερο.

Τον Οκτώβριο του 1838 ο Α. Σακελλάριος πήγε στην Αθήνα. Εκεί παρακολούθησε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο φιλοσοφικά και φιλολογικά μαθήματα. Οι καθηγητές που τον εκτιμούσαν απευόριστο, τον συνέστησαν σε Συμβουλούς προύχοντες.

Το 1839 φθάνει στην Σμύρνη. Δίδουν σ' αυτόν διπλάσιο μισθό και τον τοποθετούν Σχολάρχη στην Ευαγγελική Σχολή. Πολλοί νέοι έρχονταν ν' ακούσουν τις παραδόσεις του από την Μικρά Ασία και τις Σποράδες. Ο Α. Σακελλάριος συνέχισε με επιτυχία την λαμπρά πορεία των προαποχόντων του Κωνσταντίνου Οικονόμου εξ Οικονόμων.

Ο Ν. Ζωσιμιάς απογοητευμένος από την κατάσταση που επικρατούσε στην Ζωσιμαία Σχολή άρχισε ν' αλληλογραφεί με τον Α. Σακελλάριο. Επλήθε συμφωνία μεταξύ τους και υποσχέθηκε ο Ν. Ζωσιμιάς ότι θα δημιουργήσει τυπογραφείο στα Γιάννινα και θα προσθέσει πρόσθετο πληροδοτήματα στη διατήρησή για την αγορά οργάνων φύσης και δημογραφία Βιβλιοθήκης. Ο Ν. Ζωσιμιάς κάλεσε τον Α. Σακελλάριο στη Νίσα.

Το 1842 αναχώρησε από την Σμύρνη λέγοντας ότι ηγείται να συναντήσει συγγενείς του στην Μολδαβία. Από την Κωνσταντινούπολη μετέβη στη Νίσα. Λίγες μέρες πριν την άφιξή του ο Ν. Ζωσιμιάς είχε πεθάνει. Στενοχωρημένος μετέβη στην Μολδαβία όπου συνάντησε συγγενείς του. Το φθινόπωρο του 1842 επέστρεψε στην Ήπειρο. Ο Σακελλάριος θέλησε να πάρει την οικογένειά του

στην Σμύρνη αλλά η γυναίκα του δεν θέλησε. Επανήλθε μόνος στην Σμύρνη και συνέχισε τις παραδόσεις του. Στο μεταξύ στα Γιάννινα άνδρες συνεισέχθησαν στα κοινά και παρεκάλουν αυτόν να επιστρέψει στη Ζωσιμαία Σχολή.

Τον Ιούλιο του 1847 αποχαιρέτησε τους μαθητές του στη Σμύρνη και ήλθε με λιγότερο μισθό στα Γιάννινα. Ο Α. Σακελλάριος έδειξε πόσο ανεξίτηλος, φιλόπατρις και αφιλοχρήματος ήταν.

Η Ζωσιμαία Σχολή κάτω από την διεύθυνσή του απέκτησε ξανά την μεγάλη φήμη που είχε στην πρώτη περίοδο διεύθυνσής του.

Το 1852 βάσει της διαθήκης του ιδρυτού της χωρίστηκε σε Σχολείο και Γυμνάσιο. Στο σχολείο η φύση ήταν πριετής και υπήρχαν 3 δάσκαλοι. Στο γυμνάσιο υπήρχαν πέντε καθηγητές.

Στο γυμνάσιο διδάσκονταν φιλοσοφία, φυσική, μαθηματικά, ελληνική και λατινική φιλολογία, ιστορία, γεωγραφία, κατήχηση, γαλλικά και ιταλικά. Το γυμνάσιο ήταν εφοδιασμένο με βιβλιοθήκη και όργανα φυσικής.

Ο Α. Σακελλάριος παρέδιδε στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου ψυχολογία, λογική, ανθρωπολογία, μαθηματικά φυσικής, γενική ιστορία και εξηγούσε κλασσικούς συγγραφείς και ποιητές. Ο αριθμός των μαθητών ανέρχονταν σε 250 του σχολείου και 150 του γυμνασίου.

Το 1855 οι Γιαννιώτες έφεραν και οι επαρχιακοί δι-αρέθηκαν σε δύο στρατιώτες εξ αιτίας μοναστηριακών συμφερόντων. Κατηγόρησαν τότε οι Γιαννιώτες τον Γυμνασιάρχη ότι διαφθείρει τη νεολαία με ασεβή διδάγματα αλλά αρκετές οικογένειες των Γιαννίων αντιτάχθηκαν στις συκοφαντίες. Ο Α. Σακελλάριος προτίμησε ν' αποχωρήσει και ζήτησε βοήθεια από το Γαλλικό Προξενείο (δεν υπήρχε Ελληνικό). Ανεχώρησε για την Αθήνα όπου έγινε δεκτός από καθηγητές Πανεπιστημίου οι οποίοι κατέριναν την διαγωγή των Γιαννιωτών. Στην Πρωτανεία του Πανεπιστημίου Αθηνών υπέθελε την πραγματεία του «Περί Καλού». Η πραγματεία

του εγκρίθηκε από την σύγκλητο και αναγορεύθηκε διδάτορας της φιλοσοφίας. Στη συνέχεια πήγε στη Μολδαβία μετά από πρόσκληση των κοινών του Αλέξη και Πέτρο Αναστασίου Ζαβαλέ-ξη, οι οποίοι πάμπλουτοι ζούσαν στην κομητολή Τεζου-ταίο.

Οι κοινότητες του διακρίνονταν για την φιλοπατρία και την αγάπη για τα γράμματα και συμφώνησαν μαζί του να υλοποιήσουν το όνειρο του Ν. Ζωσιμά, δηλαδή την ίδρυση Τυπογραφείου. Σκοπός του τυπογραφείου η εκτύπωση δι-δακτικών βιβλίων και η διανομή τους δωρεάν σε Ήπει-ρο και Θεσσαλία.

Αφού έλαβε την θετική τους απόφαση και πιστώσεις ανεχώρησε για την Λευμία και το Παρίσι για την αγορά τυπογραφικών μηχανημάτων. Στη Γερμανία παρέμεινε έξι μήνες. Κατά την παραμονή του έμαθε την γερμανική γλώσσα και επισκέφθηκε τα σπουδαιότερα πανεπιστήμια. Στη Γαλλία έμεινε δύο μήνες στο Παρίσι. Επισκέφθηκε πολλά διδακτήρια και την Σορβόνη. Στη Λευμία και το Παρίσι αγόρασε υλίστης ποιότητας τυπογραφικά μηχανήματα και μοναδικά στην Ελλάδα, για το αερίδιο ποσό και την κομψότητα των στοιχείων τους. Φόρτωσε τα μηχανήματα σε καράβι στη Μασσαλία και αποβιβάστηκε στην Ήπειρο. Η οικογένειά του στο μεταξύ είχε εγκατασταθεί στα Γιάννινα και ο ίδιος περιμένει να έρθει το αρμόδιο διάταγμα από την Κωνσταντινούπολη για την σύσταση τυπογραφικού καταστήματος.

Το 1857 υπέγραψε συμβόλαιο με τους Γιαννιώτες εφόρους για τρία χρόνια δι-δασκαλίας στη Ζωσιμαία Σχολή. Το 1860 αγανάχτησε το συμβόλαιο για πέντε χρόνια και μισθό περισσότερο (αλλά λιγότερο από τον προσφερόμενο σ' αυτόν από Κωνσταντινοπολίτες, Σμυρναίους, Κυδωνίους, Θεσσαλονικείς και άλλους). Την εποχή εκείνη η Ζωσιμαία έφθινε στον κολοφώνια της ακμής της. Περισσότεροι από σороάντα τελειοφοίτοι τον χρόνο ποποθετούνταν δάσκαλοι και άλλοι συνέχιζαν τις σπουδές στο Εθνικό Πανεπιστήμιο. Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών εξέδωσε το φθινόπωρο του 1860 ψήφισμα, όπως οι τελειοφοίτοι του Γυμνασίου Ιωαννίνων που το δίπλωμά τους έφερε την υπογραφή του Α. Σακελλάριου, μπορούσαν

να γραφούν χωρίς εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο. Το προνόμιο αυτό δεν είχε χορηγηθεί σε κανένα σχολείο της Ελεύθερης Ελλάδας.

Λίγο αργότερα η ελληνική κυβέρνηση αναγνωρίζον-τας το έργο του Α. Σακελλά-ριου απέστειλε σ' αυτόν τον Αργυρό Σταυρό του Σωτή-ρος.

Το 1860, μετά τρία χρό-νια από την αίτησή του εκδό-θηκε το φερμάνι που επέτρεπε την ίδρυση τυπογραφείου. Το Μάιο του 1861 άρχισε τις εργασίες το τυπογραφείο με το όνομα «Δωδώνη». Πρώτο βιβλίο που τύπωσε ήταν η Γραμματική του Α. Σακελλά-ριου που πριν δεκαπέντε χρό-νια χρησιμοποιούνταν από τα εκπαιδευτήρια Ήπειρου, Μακεδονίας και Θράκης.

Το 1862 εκδηλώνεται νέα επίθεση εναντίον του από τους Γιαννιώτες. Ο παλιός φθό-νος εναντίον του αναβίωσε. Δεν έδιναν σ' αυτόν τους μισθούς και τον ανάγκασαν να εγκαταλείψει την διδασκαλία. Ο Α. Σακελλάριος πήγε στην Αθήνα και με αγωγή στα Ελ-ληνικά δικαστήρια ζήτησε τους καθυστερούμενους μισθούς και αποζημίωση για την παραβίαση των συμφωνη-θέντων. Εδικαιώθηκε πλήρως σαν πολίτης Έλληνας. Δυσ-τυχώς όμως οι υπάιτιοι καμιά προσοικιική και οικονομική ζημία δεν έπαθαν γιατί ζού-σαν στο τουρκικό κράτος. Το Ελληνικό δικαστήριο κάλεσε τους υπεύθυνους αλλά αυτοί δεν παρουσιάστηκαν.

Το 1862 αναχωρεί στε-νοχωρημένος με την γυναίκα του στην Μολδαβία. Εκεί ζού-σε ο μοναχογιώστης Φίλιπ-πος, γιατρός με μεγάλη φήμη στη πόλη του Γαλάτziu.

Τα κοινότητα του ιαποδέ-χθηκαν την πρότασή του για την έκδοση όλων των κλασ-σικών ποιητών και συγγρα-φών της Αρχαίας Ελλάδας στην Αθήνα και να διανεμη-θούν δωρεάν στα ελληνικά σχολεία, τους άπορους μαθη-τές και με τιμή κόστους στους εύπορους. Έτσι τα κοινότητα του Αλέξιου (άπεκνος) και Πέτρος Ζαβαλέξης διόρισαν στην πόλη Τεζουταίο τον γα-μπρό τους γενικό πληρεξού-σιο. Αποκατέστησε τους συγ-γενείς του και επέστρεψε στο Γαλάτziu για να ετοιμαστεί για το ταξίδι του στην Ελλάδα. Τis μέρες εκείνες η Μολδαβία προσβλήθηκε από θροταλοι-γούς χολέρας. Αναγκάστηκε εξαιτίας της και λόγω του ε-πελθόντος χειμώνα να ανα-

βάλει το ταξίδι του. Κατά την παραμονή του δίδαξε στα εκ-παιδευτήρια της Ελληνικής κοινότητας. Εξαιτίας των πο-λύωρων παραδόσεων, της χρόνιας θρογγίτιδος που είχε και του ψυχρού κλίματος της Μολδαβίας, προσβλήθηκε στα- τέλη Νοεμβρίου του 1865 α-πό βαρεία αρρώστεια. Την 11ην Δεκεμβρίου του 1865 στο Γαλάτziu, έγινε πόνδημη η κηδεία του. Η απώλειά του προκαλέσε μεγάλη θλίψη και βαρύ πένθος στους συγγενείς, τους συγχωριανούς, στην ομο-γένεια, στους φίλους του, στους γνωστούς του και γε-νικά στους Έλληνες.

Η μεγάλη του προσφορά στα Ελληνικά γράμματα, θα αποτελέσει ύμνο τιμής γι' αυτόν και στήλη ανώνυ-μης ευγνωμοσύνης των Ζαγορι-στών, Ήπειρωτών και γενικά των Ελλήνων.

ΓΕΩΡΓ. Α. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

Νεκρολογία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜ.

ΤΣΕΤΣΗΣ

Από ρίζα Βραδενός τούτος ο γε-ροντάς. Παμπάλια η γενιά του στο Βραδέτο, «το μαλάκι του Ζαγο-ριού» όπως το λένε.

Γεμάτος καλοσύνη, απέρανη ερ-γατικότητα, φιλόξενο και γεμάτος ανθρωπιά.

Ταξίδευε από νέος, γύρισε σε πολλούς τόπους με δένεμος με τις ρίζες του δεν κατάρρε να ριζώσει αλλού. Και σε γνήσιος Ζαγοριώτης ξαναγύρισε σε τούτη την αετοφυή και δεν ξανάφυγε, δεν τον ταίριαζε ο μισμός σε άλλους τόπους.

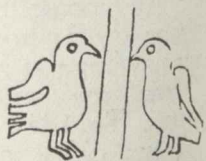
Εργάστηκε σκληρά και επίπονα ε-δώ επάνω στο Ζαγόρι μας.

Η ζωή του δεν ήταν πάντα χαρού-μενη. Ασκόλαστα τα δάκρυά του σαν έχασε τον πατέρα του κι αργότερα τη μάνα του, κι ακόμα πιο πολύ πόνησε σαν έχασε δυο θαυμαστές αδελφές του. Πόσος πόνος αλήθεια. Και σ' αυτό με τα χρόνια μαράζωνε, όπου μια φθινοποριτική μέρα άφησε την τε-λευταία ανάσα του στο Βραδέτο. Ή-ταν 85 χρονών...

Τώρα αναπαύεται στον Αγρότη και με της ψυχής τα μάτια αγαπεί το θαυμαστό Ζαγορίσιο φθινο-πορο από το όμορφο τα ανεπαλή-πτο «Ζαγορίσιο μαλάκι» το Βραδέ-το...

Αιώνια η μνήμη σου Γιώργο.

Ε. Γ.

Μικρό ιστορικό οδοιπορικό στην Πίνδο

λύτερον μέρος της Με-ραρχίας «Ιζούλια». Την 3 Νοεμβρίου ανεκατέλη-φθη υπό των ελληνικών δυνάμεων η Σαμαρίνα, την δε 4ην η Βωβούσα... Μεταξύ 4 και 7 Νοεμβρί-ου διεξάγονταν πεισματώ-δεις αγώνες εις την πε-ριοχήν Διστράτου. (Θεοφ. Παπακωνσταντίνου «Η μά-χη της Ελλάδος 1940 - 41» σελ. 87.) και Διονυσίου Κόκκινου «Οι δύο πόλεμοι 1940 - 1941», Εκδοτική Ε-ταιρεία, Αθήναι 1945, τό-μος Β' σελ. 226).

4. Επειδή όπως τονίσα-με στην αρχή η ιστορία είναι λακωνική, και για να γίνει αντιληπτή η επι-κρατούσα κατά τις πρώ-τες κρίσιμες μέρες του πολέμου, κρίσιμες στρα-τιωτικής κατάστασης, με-ταφέρω εδώ ένα μικρό α-πόσπασμα από τις προσω-πικές πολεμικές αναμνή-σεις του τότε υπιάρχου και τώρα στρατηγού ε.α. και βουλευτού Δημητρίου Χονδροκούκη από το βι-βλίο του «Αιματηρό πολε-μικό οδοιπορικό στη Βό-ρειο Ήπειρο και στη Μα-κεδονία, εκδόσεις «Ιστο-κράτης», Αθήνα 1987 σελ. 26 - 37.

Γράφει και αφηγείται ο Χονδροκούκης:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

Στο Μέτσοβο. Η πρώτη πολεμική μου αποστολή

Βράδυ πολύ, γύρω στις 12 τα μεσάνυχτα, φθάσα-με στο Μέτσοβο, ύστερα από μια προσεκτική πο-ρεία. Κινούμαστε με μι-κρά φώτα. Τις σκούφιες των φώτων και τις χαρά-μάδες συσκοτίσαμε τις βγάλαμε. Τα μικρά φώτα σπασθήκατε διευκόλυναν. Προσωπικά ήμουν κατά-κοπος, γιατί στη Γεωργι-κή Σχολή δεν κοιμήθηκα παρά μιάμιση ώρα μόνον. Ξβούραγα δώθε - κείθε στον ουλαμό μην και πι-σω κανέναν και δεν κοι-μάται. Είχα και αγωνία. Βιαζόμουν να μπω στη μά-χη. Ασύγκριτα νειάτα...

Σε κάποιο σημείο του δρόμου, στο ύψος Μετσό-βου, σταματήσαμε. Πρέπει να σημειώσω εδώ, ότι μέ-χρι το Δρέπανο δεν κά-ναμε ούτε 10 λεπτες, ούτε μεγάλες στάσεις. Απ' ε-κεί και πέρα τηρούσαμε

τους κανονικούς κανόνες πορείας φάλαγγος. Ή-ξευρα, πως δεν επρόκειτο για κανένα είδος στάσε-ως. Ήτο το τέρμα της πο-ρείας. Απ' εκεί θα παίρ-ναμε πολεμική αποστολή. Ήτο ένα είδος οροπεδίου εκεί που σταματήσαμε. Είχε απλοχωριά για να μείνει αραιωμένο το Σύν-ταγμα και με στοιχειώδη κάλυψη.

Αφού κατεβήκαμε, δια-ταχθήκαμε να απομακρύ-νουμε τα οχήματα απ' ε-κεί και να στήσουμε αν-τίσκηνα. Ο Διοικητής με τον Υποδιοικητή φύγανε για το Μέτσοβο. Εκεί ή-το το Στρατηγείο μιας Μεραρχίας που διηύθυνε τον αγώνα της Πίνδου. Το μάτι μου πήρε το μακα-ρίτη του Στρατηγού Στανω-τά και τον επίσης μακα-ρίτη Συνταγματάρχη Δη-μητρίου Κόκκινου. Ο πρώτος διαδό-θηκε πως διοικούσε όλο το τμήμα της Πίνδου, ο δεύτερος ένα απόσπασμα μεικτό από Ιππικό, πεζι-κό και ορεινό πυροβολικό. Το απόσπασμα Δαβάρη είπαν πως υπήχθη υπό το απόσπασμα Δημάρτου. Δεν είμαι σε θέση να το διαβεβαιώσω. Όμως εί-μαι σε θέση να τονίσω, ό-τι αν το αρχικό έδαφος του αγώνος της Πίνδου έπεσε στον αιώνιοτο Δαβάρη με τον εξαίρετο υποδιοι-κητή του Ταγματάρχη Καβάρη (τόρα στρατη-γός ε.α.), το κύριο έδαφος που έφερε και το ουσια-στικό αποτέλεσμα της α-νατροπής των Ιταλών στη ραχοκοκκαλιά της Πίνδου, το έφερε το απόσπασμα του Δημάρτου.

Σε λίγο γυρίζουν απ' το Στρατηγείο του Μετσό-βου, ο Διοικητής και ο Υ-ποδιοικητής μας κι εκάλε-σαν μόνον τους Διοικητές Ιλών. Δεν ξέρω τι διατα-γές πήραν. Γνωρίζω μόνον ότι το σύνολο σχεδόν του Συντάγματος παρέ-μεινε εκεί με μια πρω-θυμένη διάταξη προς Πίν-δο και ο υποφαινόμενος κλήθηκε και με διαταγή του στρατηγού Στανωτά, του Συνταγματάρχη απο-σπασματικού Δημάρτου και του δικού μου Διοικη-τού Συντάγματος έπαρ-να την ακόλουθη ποσο-ρική Λιατάνη. ποσοπικά απ' τον ίδιο τον Διοικητή

μου. «Είναι 1.30', έάλ' τα ρολόι σου. Σε μισή ώρο θα κινηθείς προς Βωβού-σα - Σαμαρίνα από δρο-μολόγιο λίαν δύσβατο, στο οποίο, όμως, θα σε καθοδηγεί κάποιος Σα-ρακατσάνος». Επεμβάινοντας ο Στρα-τηγός πρόσθεσε: «Πρόσε-ξε Υπίαρχε τον Σαρακα-τσάνο, μην σε παραπλά-νήσει. Δεν πρέπει να τού-χεις απόλυτη εμπιστοσύ-νη».

Μούριξε έτσι το μικρό-βιο της καχυποψίας και στο μυαλό μου πέρασαν αστραπιαία τα όσα μαθαί-ναν στη Σχολή Ευελπί-δων για Ρουμανόδολαχους κ.λπ. κ.λπ.

Έφευγα τροχάδην προς τη σκηνή μου. Έτρεξε ο υποδιοικητής, αείμνηστος Έπιλαρχος Αλέστας, μα-ζί με το Ίλαρχό μου και το Διοικητή της Ίλης Πολυβόλων. «Άκου, Χονδρο-κούκη», είπε. «Είναι κατα-σκότεινα και ο Γιάγκος —έτσι λέγαν τον οδηγό Σαρακατσάνο— θα παί-ξει σπουδαίο ρόλο για την επίτευξη της αποστολής σου. Όμως στο δρομολό-γιο προς τη Βωβούσα, θα συναντήσεις κι άλλους Σαρακατσάνους, πάρε κι άλλους για οδηγούς. Πάν-τως α να νηληθείς παρα-πλήρη απ' το Γιάγκο, ρίχτου. Σου συνιστώ, όπου βρεις βασταγούρια επίτα-ξε τα να σου μεταφέρουν τουλάχιστον τα πυρομαχι-κά και τους φόρτους πο-λυβόλων - όλμων. Μαζί με τον ουλαμό σου πάρε κα-μιά ακόμα ομάδα απ' άλ-λο ουλαμό της Ίλης».

Επεμβάινοντας ο Ί-λαρχός μου, Κρανιάς, μα-καρίτης κι αυτός τώρα, καλός μεν, αλλά της «ο-λίγης» αναγνώσεως και γραφής, συγκάτανευσε. Σε λίγο μου έφεραν τον Σαρακατσάνο. Ένας πανούφλος τσαρουχάτος ορεσίβιος, που σκότωνε τα ελληνικά. Τσιγαράκι, φιλοκουθέντα και γνωρι-μία. Άκουγε με προσο-χή η Γιάγκος το τι τούλε-γα, ακουμπισμένος με τα δύο χέρια στην ισοψή-γκλίσσα του. Ήταν ευδιά-θετος σαν να ξύπιαγε τό-τε μόλις από χορταστικό ύπνο.

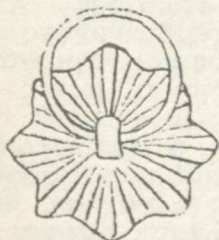
Οι τελευταίες κουβέν-τες του υποδιοικητού, α-πετέλεσαν ένεση υπερη-φάνειας: «Σε διαλέξαμε», μου λέει, «κοίταξε να μη με διαψεύσεις».

Η ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΟΥ ΑΩΟΥ

και όλες πολυάριθμα... Παρουραίοι, Παρακοναίοι, και Περγαίοι, φαίνεται να παράγονται από το ποτάμι Αίας ή Αώος».

Δεν θα ήτο δε υπερβολή, εάν και ημείς προσθέσουμε τούτο. Ότι ετυμολογικά βρίσκουμε κάποια συγγένεια στα ονόματα Αίας και «Μπαιάσα» όπως ελέγεται άλλοτε το Πάω-ειο χωριό Βωβούσα Ζαγορίου. Με το όνομα δε «Μπαιάσα» υπάρχουν και σήμερα Παρώειες τοποθεσίες στα χωριά Παλαιοσέλι και στο απέναντι Βρυσοχώρι. Αν αφαιρέσωμε λοιπόν από τη λέξη «Μπαιάσα» τα αρχικά Σύμφωνα ΜΠ και το τελικό α, απομένει καθαρά «αια» (ς). Αντί τα σύμφωνα ΜΠ, θα υπήρχε μάλλον το σύμφωνο Β, που κατά συνήθεια προφέρεται ΜΠ (ως αντί Βρυάζα, Μπρεάζα, αντί θρε, μπρε, αντί θράτσο, μπράτσο κ.ά.).

Ο Κώστας Κρυστάλλης ονομάζει τους πέριξ του Αώου ποταμού κατοίκους Παραουαίους, γιατί άλλοτε ο Αώος ελέγεται «Αύος» (παρά τον Αών). (Απαντα Κρυστάλλης, σελίς 25 κεφ. περί Σαμαρίνης). Επίσης Παραουαίους αποκαλεί τους περί τον Αών κατοικούντας και ο Στράβων, και τους τοποθετεί στην αριστερά όχθη του Αώου ποταμού. (Αλεξίου Πάλλη, «Πανδώρα» 1.7.1858 τεύχος Η'). Περισσότερο σαφής για τους Παραουαίους και τον τό-

πον της διαμονής των, είναι ο αρχαιολόγος Δημήτριος Ευαγγελίδης. Εκείνος τοποθετεί αυτούς περί τον Αών ποταμόν, από τη μία πλευρά και την άλλη αυτού. Στο βιβλίο του «Αρχαίοι κάτοικοι της Ηπείρου» στη σελίδα 24, ο Ευαγγελίδης γράφει: «τη βορειότερη οροσειρά της Πίνδου, που διακλαδώνει της αποτελούν, ο Λάκιων, η Τύμφη, και ο Λύγκος, κατείχον οι Τυμφαίοι και Παρωραίοι που αντιστοιχούσαν με το σημερινό Ζαγόρι. Στα Β.Δ., κατοικού-

σαν οι Παραουαίοι από τη μια μεριά και την άλλη του Αώου, που γνωρίζουμε και την Ελληνική τους πόλη Ερίθιοι».

Πού ακριβώς έκείτο η πόλη των Παραουαίων Ερίθιοι, δεν μας αναφέρει συγκεκριμένα ο Ευαγγελίδης. Γι' αυτό, για τη ρητή τοποθέσιν αυτής της πόλεως πολλές γνώμες επιώθηκαν. Ο Κώστας Κρυστάλλης τοποθετεί την Ερίθιοι μεταξύ Κονίτισης και Σαμαρίνης (άπαντα σελ. 25 περί Σαμαρίνης). Ο ίδιος πάλιν Κρυστάλλης, στην πραγματεία του «Αι τρεις Δρακόλιμναι επί των ορέων της Πίνδου» τοποθετεί την Ερίθιοι περί την Κόνιτσαν. «Στης Σαμαρίνας τα βουνά, σης Ερίθιοις τους τόπους, εκεί που πέντε περπατούν και δέκα δεν διαβαίνουν... Σε υποσημείωση δε γράφει: «Η λέξις Ερίθιοι η εν αυτώ τω πρώτω στίχῳ απαντωμένη, ούσα όνομα αρχαίας ελληνικής πόλεως Ερίθιοις ονομαζομένης και κειμένης κατά τας αποφάνσεις των πλείστον περιηγητών και γεωγράφων, περί την σημερινήν Κόνιτσαν, περί ην ακριβώς και τα βουνά της Σαμαρίνας...».

Ο Πουκεβίλ, Γάλλος Πρόξενος στα Ιωάννινα επί Τουρκοκρατίας, ήτο και ιστορικός. Στο βιβλίο του «Ταξίδι στην Ήπειρο επί τουρκοκρατίας», στο 57ον μέρος του βιβλίου του «Περιήγησις στα χωριά της Πίνδου» στα σχετικά με την περιφέρεια Κονίτισης γράφει: «...τροπος την Επαρχία του Γρεβενού θ' αναγνωρίσει το Γρισπάνι, το Παλαιοσέλλι, πόλη αρχαία, που δεν είναι γνωστό το όνομά της, τους Πάδες, το Αρμάτοβο κοντά στους Λόφους των Λύγγων, και τη Βράτζα στο απέναντι κράσπεδο της λεκάνης της Ρέντιας...».

Διευκρινίζουμε, ότι το βιβλίο αυτό του Πουκεβίλ, μεταφρασμένο από τον λογοτέχνη κ. Δημ. Σιωμόπουλο, δημοσιεύθηκε τμηματικά στην εφημερίδα των Ιωαννίνων «Πρωϊνός Λόγος». Το σχετικό δε 57ο μέρος αυτού, δημοσιεύθηκε στην ίδια εφημερίδα στις 5 Ιουνίου 1980.

Ως γνωστόν το χωριό Παλαιοσέλλι, αρχαία πόλι κατά τον Πουκεβίλ, εί-

ναι χτισμένο στις παρυφές του Σμόλικα στην Λάικκα Αώου. Ακριβώς μεταξύ της Κονίτισης και της Σαμαρίνης. Όσο δ' απέχει οδικώς από την Κόνιτσα, απέχει σχεδόν και από την Σαμαρίνα. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι όσα γράφει ο Κρυστάλλης, συγκλίνουν, ταυτίζονται μ' εκείνα που γράφει ο Πουκεβίλ, ώστε αυθόρμητα, γενιέται το ερώτημα: Ήταν πράγματι πόλις το Παλαιοσέλλι, και σε καταφατική απάντηση, ποιο ήταν το όνομά της; Να ήταν άραγε η ελληνική πόλις Ερίθιοι, η πόλις των Παραουαίων, που μνημονεύει ο Ευαγγελίδης, και την τοποθετεί ο Κρυστάλλης μεταξύ Κονίτισης και Σαμαρίνης, θέση που ευρίσκεται σήμερα το Παλαιοσέλλι, ή περί την Κόνιτσαν δηλαδή όχι μακράν πάλι του Παλαιοσελλίου; Φρονούμε, ότι αρμόδιοι να

Μινωειότερα.

μας απαντήσουν στο ζήτημα αυτό, είναι μόνον οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι, κυρίως οι δεύτεροι. Μια επιτυχημένη αρχαιολογική έρευνα, θα ήτο επωφελής όχι μόνο στην περιοχή, αλλά σ' ολόκληρη την Ήπειρο.

Το Παλαιοσέλλι, ως χωριό, ή και αρχαία πόλις, δεν ήτο χτισμένο στη σημερινή τοποθέσιν. Ήταν χτισμένο νοτιότερα κοντά στον Αώο ποταμό. Στην σημερινή τοποθέσιν «Σέλλι». Στην τοποθέσιν αυτή, ως θα δούμε, δημιουργήθηκε ο πρώτος Οικισμός στη Λάικκα Αώου με το όνομα «Σέλλι» και, απ' αυτόν η τοπωνυμία «Σέλλι» δηλαδή στους Σελ-λούς.

Σήμερα συναντά κανείς εκεί, ίχνη αρχαιοτάτου οικισμού, ως και μνημάτα ακόμη. Επίσης πολλά μνημάτα βλέπει κανείς και σ' άλλα μέρη της νότιας περιοχής του Παλαιοσελλίου. Είναι σκορπισμένα εδώ και εκεί, τελείως ανεξερευνήτα. Η έρευνά των θα μπορούσε ν' αποκαλύψει πολλά, να φέ-

ρει σε φως πολλά που δυστυχώς κρύβονται στο σκοτάδι, από αμέλεια, αδιαφορία και άγνοια.

Η Ερίθιοι που μνημονεύει ο Ευαγγελίδης, αναμφισβήτητο ήτο αρχαιοτάτη πόλη, γιατί οι κάτοικοί της, οι αρχαίοι Παραουαίοι, ήταν λαός αρχαίος, μάλλον προϊστορικός. Επόμενο λοιπόν, ότι και ο τύπος της πόλεως αυτής ήτο της εποχής εκείνης. Είχε δε δημιουργηθεί κατά πάσα πιθανότητα, απ' τη συμπύκνωση και συνείκηση των γύρω του Αώου ποταμού οικισμών των Παραουαίων. Ανεξάρτητα όμως της τοποθέτησης της Ερίθιοις, εκείνο που έχει μεγάλη σημασία, είναι ότι η πόλη αυτή κατά την ομολογία του Ευαγγελίδη, ήτο Ελληνική. Κατ' ακολουθία και οι κάτοικοι αυτής οι Παραουαίοι, ήταν Έλληνες. Αλλά και η λέξη (όνομα) Ερίθιοι είναι ελληνική. Λέξη ελληνική σύνθετη στην οποία δίδουμε την ερμηνεία εξάιρετα βόδια (Ερι-θιοί) ως Ερίτιμος (ερί+τιμή).

Προφανώς το όνομά της η Ερίθιοι θα το πήρε απ' την ασχολία των κατοίκων της που ήτο κυρίως η κτηνοτροφία, κλάδος δε αυτής η Αγελαδοτροφία - Βοϊδοτροφία.

Έλληνες λοιπόν οι Παραουαίοι κατά τον αρχαιολόγο Δημ. Ευαγγελίδη ήταν κτηνοτρόφοι. Άνθρωποι θουνίσιοι, υγιείς και πολύ δραστήριοι στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Πλήθαιναν πολύ. Ο γώρος των ήταν στενός. Η έκτασή των στα γύρω, αναγκαία, επιτακτική. Απλώθηκαν στη μέχρι τότε ακατοίκητη Κοιλάδα του Αώου. Έφθασαν στις βορειοανατολικές και δυτικές παρθενικές παρυφές της Τύμφης. Συνέχεια απλώθηκαν και στις απέναντι παρυφές του Σμόλικα, παρυφές ευλίες, προσιτές και πολύ προσφερόμενες στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Ίδρυσαν στην κοιλάδα του Αώου προς τις παρυφές της Τύμφης τους οικισμούς Κουκουρούτζου, Τσούκα, Σουρί, Πουλιάνη, Μπ.στρίτσι, Λάσπετη, Ράσιανη, Λιπώχρη, Πρίσκος, Σκαρβέ-να, Αμπλάντζα κ.ά. Λέγε-ται, ότι στη θέση Ράσιανη, όπου ο ομώνυμος οικισμός, και βρίσκεται στη μικρή κοιλάδα του Ρεσι-

κε, θα δούμε παρακάτω.

Πότε ακριβώς οι Παραουαίοι, εγκατεστάθησαν στην κοιλάδα του Αώου ποταμού, είναι άγνωστο. Απ' όσο όμως η λαϊκή παράδοση συνεκράτησε και ο αρχαιολόγος Ευαγγελίδης στο βιβλίο του που προαναφέραμε, γράφει «συνέχεια των Τυμφαίων κατοικούσαν οι Παραουαίοι» πειθόμεθα, ότι οι πρώτοι κάτοικοι που εγκατεστάθησαν στην κοιλάδα του Αώου, παρά τον Αών (Αών) και απ' τον οποίο Παραουαίοι ονομάστηκαν, ήταν Τυμφαίοι κτηνοτρόφοι.

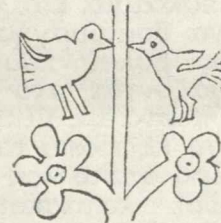
Ήρθαν, λέγει η παράδοση απ' την τωρινή περιοχή του χωριού Σκαμνελίου «Κοτσανάδες» που βρίσκεται κοντά στην τοποθέσιν «Δυφτόκαμπος» Ζαγορίου. Ότι, στην περιοχή αυτή, καθώς και στην περιοχή του χωριού Μακρίνου Ζαγορίου, κατοικούσαν στην αρχαιότητα οι Τυμφαίοι είναι και ιστορικά εξακριβωμένο. Όπως δε ο Κώστας Κρυστάλλης γράφει στα «Απαντα» σελίδα 54, «εις τα Ν.Α. της κόμης Μακρίνου φαίνονται ερείπια τείχους πελαγονικού, ότι εκείτο εκεί πόλις μεγάλη, πρωτεύουσα ίσως της Τυμφαίας χώρας». Κατ' άλλους πάλι, ότι βασιλεύς αυτών ήτο ο Όριδος 348 π.Χ.

Πατροπαράδοτα και παμπάλαια, οι Τυμφαίοι ήταν κτηνοτρόφοι. Άνθρωποι θουνίσιοι, υγιείς και πολύ δραστήριοι στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Πλήθαιναν πολύ. Ο γώρος των ήταν στενός. Η έκτασή των στα γύρω, αναγκαία, επιτακτική. Απλώθηκαν στη μέχρι τότε ακατοίκητη Κοιλάδα του Αώου. Έφθασαν στις βορειοανατολικές και δυτικές παρθενικές παρυφές της Τύμφης. Συνέχεια απλώθηκαν και στις απέναντι παρυφές του Σμόλικα, παρυφές ευλίες, προσιτές και πολύ προσφερόμενες στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Ίδρυσαν στην κοιλάδα του Αώου προς τις παρυφές της Τύμφης τους οικισμούς Κουκουρούτζου, Τσούκα, Σουρί, Πουλιάνη, Μπ.στρίτσι, Λάσπετη, Ράσιανη, Λιπώχρη, Πρίσκος, Σκαρβέ-να, Αμπλάντζα κ.ά. Λέγε-ται, ότι στη θέση Ράσιανη, όπου ο ομώνυμος οικισμός, και βρίσκεται στη μικρή κοιλάδα του Ρεσι-

νίτη παραποτάμου του Αώου, γίνονταν και εμποροπανήγυρη (παζάρι). Εκεί συναντά κανείς σήμερα ίχνη οικισμού και ερείπια πολλών Ναών.

Στις παρυφές του Σμόλικα αρχικά οι Τυμφαίοι, εδημιούργησαν ένα μόνο οικισμό για την κατοικία των βοσκών των και των οικογενειών των, που έβοσκαν τα ποιμνιά των στην περιοχή αυτή. Τον οικισμό αυτόν τον ίδρυσαν οι Τυμφαίοι στη σημερινή περιοχή του Παλαιοσελλίου κοντά στον Αώο ποταμό. Ακριβώς εκεί που υπάρχει σήμερα η τοπωνυμία «Σέλλι».

Ο οικισμός αυτός, απ' τον οποίο παρέμεινε και η τοπωνυμία «Σέλλι» ονομάστηκε «Σέλλι», γιατί οι πρώτοι οικιστάι του οι βοσκοί των Τυμφαίων, ήταν Σελλοί. Αυτοί οι Σελλοί κατοικούσαν πρώτα στη Δωδώνη Ιωαννίνων. Κατά τον Ησίοδο, στο επάγγελμα ήταν γεωργοποιοί. Αλλά και πολύ αφοσιωμένοι

στη λατρεία του Δωδωναίου Δία (Ζαν) στο ναό του οποίου προσέφεραν πολλές υπηρεσίες. Κυνήγηθηκαν απ' τη Δωδώνη, και πολλοί απ' αυτούς βρήκαν καταφύγιο στους Τυμφαίους κτηνοτρόφους. Εκείνοι τους προσέλαβαν ως βοσκούς στα ποιμνιά των, γιατί είχαν την ειδικότητα αυτή.

Στο μεταξύ, στα ανατολικά της κοιλάδας του Αώου και συγκεκριμένα εκεί που είναι σήμερα το χωριό Αρματα, εγκατεστάθηκαν Υγγηστές κτηνοτρόφοι, δυτικότερα δε απ' αυτούς Ορέστες τοιούτοι στη σημερινή τοποθέσιν των Πάδων «Βάλας και Απα» (Λάικκος με νεσ) και «Στελνίκου».

Οι Τυμφαίοι τότε, για να εμποδίσουν την επέκταση αυτών προς τις βορειοδυτικές παρυφές του Σμόλικα, ίδρυσαν και άλλους οικισμούς δεξιά και αριστερά του πρώτου οικισμού των «Σέλλι» ήτοι στη Βωβούσα και Όλνυ περιφέρειας Παλαιοσελλίου και στην Κεάτρα αλ'

Ντριγάτοι (πέτρα του Ντραγάτη) και «Κρανιές» της περιφέρειας Πάδων.

Έτσι ο οικισμός «Σέλλι» ως ο αρχαιότερος οικισμός στις παρυφές του Σμόλικα, έγινε το κέντρο όλων των νεοϊδρυθέντων οικισμών. Στη συνέχεια δε όλη η κοιλάδα του Αώου, έθνην και εκείθεν του ποταμού γέμισε από οικισμούς.

Κατοικούνταν δε οι οικισμοί αυτοί, ως είδαμε, απ' τους Τυμφαίους κτηνοτρόφους κατά το πλείστον, τους βοσκούς των τους Σελλούς και τους εγκατασταθέντες Λυγγηστές και Ορέστες. Όπως αποδείχθηκε, οι λαοί αυτοί, παρά την ανομοιογένειά των ηνώθησαν, συνεχωνεύθησαν, εδημιούργησαν μια δική των επικράτεια. Ίδρυσαν μια ανεξάρτητη ηγεμονία. Με τις αμοιβές επιδόσεις των, εοχημάτισαν μια πολιτική Διοίκηση, πέτυχαν μια τοπική πολιτιστική ενότητα, μια ανθρωπογεωγραφική ισοπέδωση. Ανέδειξαν μια μικρά φυλή των Παραουαίων, που ονομάστηκε έτσι απ' τον τόπο της κατοικίας της. (Απ' τη μια πλευρά και την άλλη του Αώου ποταμού που ελέγεται Αίας, ελέγεται και Αώος).

Παραουαία δε ονομάστηκε όλη η κοιλάδα του Αώου στην οποία κατοικούσαν, και πόλη αυτών η ελληνική Ερίθιοι, όπως ο αρχαιολόγος Ευαγγελίδης τη μνημονεύει και διήκει διά των στενών του Αώου μέχρι την Οστανίτσα (Αη-δονοχώρι).

Δεν έπαυσαν όμως οι πιέσεις των άλλων γειτονικών λαών κατά των Παραουαίων. Οι Λυγγηστές με βασιλέα τον Αρριβαίο τον Βρωμέρο κατέκτησαν αυτούς. Αργότερα άλλος γειτονικός λαός, οι Ορέστες, κατέκτησαν τους Λυγγηστές και τους Παραουαίους. Τους ήνωσαν σε μια Ομοσπονδία στην εξουσία των. Τέλος οι Μακεδόνες βασιλείς τους κατέκτησαν όλους, Ορέστες, Παραουαίους, Λυγγηστές, Τυμφαίους κ.ά. Όπως δε γνωρίζομε η κυριαρχία των Μακεδόνων κράτησε αρκετά χρόνια και η επίδραση αυτών στους κατοίκους πηγή μεγάλη. Ο Στράβων για την επίδραση αυτή των Μακεδόνων λέγει: «διότι κατεκτήθη υπό των

Μακεδόνων και διότι και διαλέκτω και κουρά και χλαμύδι, παραπλησίως τοις Μακεδόσι εχρώντο οι τούτων οικούντες». (Αλεξ. Πάλλη «Πανδώρα» 1858 τ. 9).

Ο HAMMOND, στο βιβλίο του «ΗΠΕΙΡΟΣ» (Α) σελίδα 28 γράφει, «εν σχέσει προς τους γείτονάς της η Ήπειρος, είναι πάρα πολύ συγγενής προς τη Μακεδονία και περισσότερο προς τη Νοτιοδυτική Μακεδονία. Στο κλίμα, στην οικονομία, στον χαρακτήρα του λαού των. Ο Ήπειρος της και ο Μακεδών τείνουν να σεβαστούν ο ένας τον άλλον και να υπακούει μεγάλη ποσότητα επιγαμίας μεταξύ Β.Α. Ηπείρου και Ν. Μακεδονίας».

Και πολλές στρατιωτικές υπηρεσίες προσέφερον στους Μακεδόνες, οι προσαρμωσθέντες στην Μακεδονία λαοί.

Ο Δημήτριος Γκαρτζονίκας, στο βιβλίο του «Μπορτζόβλαχοι, οι εξ Αχαϊοπελαγονίων της Πίνδου Νεοέλληνες», στη σελίδα 13 γράφει: «Κατά την θυελλώδη προς την Ασία και Αφρική εξόρμηση του Μεγάλου Αλεξάνδρου το έτος 334 π.Χ., οι οκτώ εκ των δώδεκα χιλιάδων των ορεινών σαρμισσοφόρων των περιφήμων Μακεδονικών φαλάγγων ήσαν εκ της οροσειράς της Πίνδου. Αι τάσες εκ των εξ σαρμισσοφόρων τάξεων των εκστρατευτικών Μακεδονικών δυνάμεων, ως εκ της περιοχής της στρατολογησέως των ωνομαζόντων Λυγγηστές (φάλαγγ), η Ορεστίς, η Ελιμιώτις και η Τυμφαία...».

«Ο Θουκιδίδης πάλι, ιστορών το γεγονός, αναφέρει: «Των γαρ Μακεδόνων εισί και Λυγγησται και Ελιμιώται, και άλλα έθνη πάνωθεν».

Βλέπομε λοιπόν, ότι τα παιδιά του Σμόλικα και της Τύμφης και γενικά της κοιλάδας του Αώου, αναδεικνύονται, όχι μόνο πολεμιστές και μάλιστα ειδικευμένοι τοιούτοι, αλλά και μεταλαμπαδεύτες του Ελληνικού Πολιτισμού στα έθνη της Ασίας και της Αφρικής.

Δυστυχώς επέρωτο η εκτεταμένη, η απέραντη εκείνη επικράτεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου γρήγορα να διαμελισθεί. Μερικά χρόνια στους Ρωμαίους να υποδουλωθεί. Μαζί της και όλη η Ελλάδα.

ΦΡΑΓΚΑΔΕΣ Ανάλυση του ιστορικού πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος

«Κείται επί λόφου μαγετικού, έχει ορίζοντα εκτεταμένον, οδούς καλώς εστρωμένους, ύδατα ικανά, ...οικίας αξιολόγους». Έτσι περιγράφει ο ιστορικός Λαμπρίδης τους Φραγκάδες στο βιβλίο του «Ηπειρωτικά Μελετήματα» του 19ου αιώνα.

Πότε δημιουργήθηκε το χωριό, καμιά πηγή δεν είναι σε θέση να μας δείξει. Ο ίδιος ο ιστορικός μας πληροφορεί ότι οι Φραγκάδες το 1431, μαζί με 13 άλλα χωριά του Ζαγορίου ήλθαν σε συμφωνία με την Πύλη, να στέλλουν κάθε χρόνο 13 άνδρες στον τουρκικό στρατό και 500 γρόσια. Το όνομά του το οφείλει στον Αντώνιο Φράγκο κτηματία μεγάλο, στον οποίο ανήκε όλη η περιοχή του σημερινού χωριού. Έως το 1583, οι Φραγκάδες ήταν μια μικρή κοινότητα.

Εκείνο το έτος συνενώθηκαν σ' αυτό τέσσερα χωριά, και για λόγους καλύτερης άμυνας και προστασίας από τους κλέφτες που αφθονούσαν στην περιοχή, αλλά και για την καλύτερη τοποθέτηση που προσέφεραν οι Φραγκάδες σε σύγκριση με άλλα χωριά και που είχε αντίκτυπο και στις κλιματολογικές συνθήκες. Από αυτή την εποχή αρχίζει να παρουσιάζει το χωριό, δειλά στην αρχή, δυναμικά αργότερα, μια συνεχή ανάπτυξη, όχι μόνο οικονομική, αλλά και πολιτική. Αρκεί να αναφερθούμε στους πολλούς ευεργέτες και δωρητές, τους καθηγητές και τους γιατρούς, οι οποίοι κατόρθωσαν παρά τις τόσες δυσκολίες και ιδιαιτερότητες που παρουσίαζε η εποχή, να καταλάβουν μεγάλες θέσεις στον τουρκικό κρατικό μηχανισμό, βοηθώντας έτσι αποτελεσματικά και επηρεάζοντας θετικά την κοινή γνώμη των Τούρκων όχι μόνον για τους Φραγκάδες, αλλά για ολόκληρο το Ζαγόρι.

Και φθάνουμε στον 17ο αιώνα, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ορόσημο για τη μετέπειτα πρόοδο όλων των χωριών του Ζαγορίου. Παρουσιάζεται το φαινόμενο της μετανάστευσης του μεγαλύτερου μέρους του ανδρικού πληθυσμού

προς τις χώρες της Ρωσίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Αιγύπτου. Μια ηθελμένη μετανάστευση, μοναδικός τρόπος και διέξοδος για να ξεφύγουν από τη σκληρή και καθόλου αποδοτική εργασία του βοσκούς. Αποδοτική και προσοδοφόρα μπορεί να χαρακτηριστεί η παραμονή τους στις ξένες χώρες. Οι γερές και ωραίες κατασκευές, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, όσες ο καιρός αλλά προπαντός οι άνθρωποι επέτρεψαν να φθάσουν έως τις μέρες μας, μαρτυρούν όχι μόνο την οικονομική ευρωστία των κατοίκων, αλλά και το δη-

Των κ.
ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΥΝΑΒΟΥ
ΒΑΣΙΛΗ ΚΑΣΚΑΝΗ

μιουργικό πνεύμα που τους χαρακτήριζε και το ενδιαφέρον τους για τα κοινά του χωριού. Η βασιλική του Αγ. Δημητρίου, κτισμένη σε περίοπτη θέση με τρεις νόρθηκες το 1775, με τοιχογραφίες και ξύλινο σκαλιστό τέμπλο, το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου, ακόμα πιο παλιό, 1578, εξ ολοκλήρου κτισμένο από δωρές και προσφορές των κατοίκων. Κι ως μην ξεχνάμε τα πολλά εξωκλήσια, που κυριολεκτικά κυκλώνουν το χωριό, δείγμα σεβασμού και πίστης προς τα θεία, αλλά συγχρόνως και τρόπος, ίσως ο μοναδικός, διασκέψης αφού γνωστά μας είναι τα έθιμα της πανηγύρης του Αγίου, πανηγύρη που περιλαμβάνει το λειτουργικό μέρος και αμέσως μετά το ψαχαγωγικό. Όλοι οι κάτοικοι ενωμένοι, απαλλαγμένοι από τα προβλήματα και τις εργασίες τους τραγουδούν και χορεύουν, τρώνε και πίνουν, προσέχοντας πάντα να βρίσκονται μέσα στα όρια του επιτρεπτού, άγραφος κανόνας θγαλμένου μέσα από την κλειστή γωνία του Ζαγορίου.

Θρησκεία και παιδεία, δύο ιδανικά που οι Φραγκάδες ήξεραν και να τα συνδέσουν και να τα διατηρήσουν. Έτσι διαπιστώνουμε ότι το χωριό δε διαθέτει μόνο εκκλησιαστικά κτίσματα, αλλά και

σχολεία, δυστυχώς μέσα από τα γραπτά κείμενα, γιατί η γερμανική κατοχή άφησε κι εδώ ίχνη από την καταστροφική της μανία. Το πρώτο σχολείο, κτισμένο κι αυτό από τις δωρές, ανοίγει τις πόρτες του το 1852, και αμέσως μετά ένα δεύτερο έρχεται να προστεθεί, ένα αρρεναγωγείο και ένα παρθεναγωγείο, δείγμα της μεγάλης σημασίας που έδιναν οι κάτοικοι στην μόρφωση και την παιδεία τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, γεγονός όχι μόνον σπάνιο για τα άλλα μέρη της Ελλάδας αλλά και αδιανόητο. Ας μην ξεχνάμε ότι θρυσκόμαστε στα μέσα του 1800...

Η πολιτιστική εξέλιξη του χωριού δεν σταματάει εδώ. Ήδη η κοινότητα είναι πολυάριθμη, οι καθημερινές ανάγκες αυξάνονται κι αυτοί βρίσκουν την ευκαιρία και τη θέληση να δημιουργήσουν. Οι τρεις μύλοι που κατασκευάζονται στο ποτάμι που περνά σε μικρή απόσταση έξω από το χωριό, το ωραιότερο και μεγάλο γεφύρι κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από πέτρα, με τα τρία τόξα του να συνδέει τις δυο όχθες και τα γειτονικά χωριά, ένα από τα δείγματα της μεγάλης ικανότητας που είχαν τα μαστόρια της εποχής στις κατασκευές, τα γκαλντερίμια με την τοπική πέτρα, και τέλος τα σπίατα κτισμένα και εναρμονισμένα με το περιβάλλον μας προσφέρουν τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε το γούστο, την ευαισθησία και το μεράκι των κατοίκων.

Τα σπίατα που ανήκουν στους εμπόρους και γενικά στις εύπορες οικογένειες, κατά την Τουρκοκρατία ονομαζόταν αρχοντικά. Μέχρι σήμερα έχουν διατηρήσει πολλά στοιχεία που επιτρέπουν μια άνετη και εμπνευστική, η οποία πολλά θα έχει να αμας αποκαλύψει. Τρόπους κατασκευής και χρησιμοποιούμενα υλικά, αλλά και την δομή και λειτουργία της οικογένειας του 1800. Παχείς τοίχοι περιμετρικοί από πέτρα, δύο ή τρία πατώματα εκτός από το υπόγειο

και κάτοψη σε σχήμα Γ ή Π, είναι τα πλέον χαρακτηριστικά αυτού του είδους των σπιτιών. Οι διαρρυθμίσεις των εσωτερικών χώρων είναι ανάλογες με τις διάφορες ανάγκες των εποχών.

Υπάρχουν χώροι για το καλοκαίρι και χώροι για το χειμώνα. Οι αποθήκες για τη συγκομιδή βρίσκονται στο ισόγειο, όπου και τα δωμάτια για την οικογένεια. Ο πρώτος όροφος ανήκει στους φιλοξενούμενους. Κοινό χαλαριστικό όλων των δωματίων που χρησιμεύουν για τις ανάγκες της οικογένειας, είναι τα μεγάλα κρεβάτια. Σχεδόν πάντα υπάρχει ένα μοναδικό κρεβάτι που καταλαμβάνει όλο το πλάτος του δωματίου ή δύο που χωρίζονται από το τζάκι πάντα τοποθετημένο στη μέση του τοίχου. Από το ένα μέρος το ντιβάνι το οποίο χρησιμοποιείται και σαν κάθισμα για τα μέλη της οικογένειας κατά τη διάρκεια του φαγητού, τοποθετώντας τα πιάτα σε χαμηλά τραπέζια, στο υπόλοιπο, απλές ντουλάπες για την τοποθέτηση των ειδών μαγειρικής και συνήθως καμιά παλιά κασέλα, συμπληρώνουν την επίπλωση απλή και πρακτική της κουζίνας. Ας μην ξεχνάμε όμως και την ύπαρξη και εδώ του τζακιού από πορόλιθο. Όλο το σπίτι ένας ενιαίος χώρος, και σαν απόδειξη της πλούσιας κληρονομιάς, παρουσιάζονται μπροστά μας τα δωμάτια με τα σκαλιστά ξύλινα νταβάνια ή άλλα χρωματισμένα ή με διάφορες παραστάσεις, οι διακοσμήσεις στους τοίχους με σκηνές λουλουδιών και κουρτίνες σε φόντο χρώματος σιλβίου, κάποιο παλιό ύφασμα, ένα αντικείμενο αξίας, και ύστερα τα τάπητα και οι κουβέρτες, τα μαξιλάρια και τα καλύμματα των τζακιών, όλα φτιαγμένα στον αργαλειό, των οποίων ο ιδιαιτερός χρωματισμός τους μας θυμίζει κάποιο ανατολίτικο ή το σλαβικό.

Κοντά στο αρχοντικό, πολλές φορές, συναντάμε έναν άλλο τύπο σπιτιού, το λαϊκό σπίτι. Εδώ άλλες εικόνες ανατηδούν τελείως διαφορετικές από εκείνες που περιγράφουμε προηγούμενα. Μία κουζί-

να γυμνή, τα ελάχιστα αντικείμενα που χρησιμοποιεί η νοικοκυρά, το πάτωμα στρωμένο με χώμα, οι απλοί όγκοι περι- κλείουν ένα μέτρο που είναι δύσκολο να μην μείνει ο οποιοσδήποτε προσκολλημένος σ' αυτά και να μην τα θαυμάσει.

Ένα γράμμα για σένα

Αγαπητέ φίλε,

Πώς είσαι; Θέλησα να σου στείλω ένα γράμμα για να σου πω πόσο σε αγαπώ και ενδιαferομαι για σένα.

Σε είδα χτες καθώς μιλούσες με τους φίλους σου. Περιμένα όλη την ημέρα ελπίζοντας ότι θα ήθελες να μιλήσεις μαζί μου. Καθώς το απόγευμα πλησίαζε σου έδωσα ένα ηλιοβασιλέμα για να κλείσει τη μέρα σου και ένα δροσερό αεράκι για να σε ξεκουράσει και συνέχισα να περιμένω.

Δεν ήρθες. Ναι με πόνεσε αλλά εξακολουθώ να σ' αγαπώ γιατί είμαι φίλος σου.

Σε είδα να αποκοιμάσαι χτες το βράδυ και ήθελα πολύ να αγγίξω τα βλέφαρά σου, γι' αυτό σκόρπισα το φως του φεγγαριού στο πρόσωπό σου και στο μαξιλάρι σου. Περιμένα ξανά, θέλοντας να τρέξω κάτω για να μπορέσουμε να μιλήσουμε. Έχω τόσα πολλά δώρα για σένα. Ξύπνησες αργά και έφυγες τρέχοντας για τη δουλειά. Μέσα στη βροχή ήταν τα δάκρυά μου.

Σήμερα δείχνεις τόσο λυπημένος, τόσο μόνος. Η καρδιά μου πόνεσε γιατί σε καταλαβαίνω. Και εμένα πολλές φορές οι φίλοι μου με αφήνουν και με πληγώνουν, αλλά εγώ σ' αγαπώ.

Πόσο θα ήθελα να με άκουγες!

Σε αγαπώ. Προσπαθώ να στο πω μέσα από τον γαλάζιο ουρανό και την ησυχία της χλόης. Το ψιθυρίζω στα φύλλα των δέντρων και στα χρώματα των

θε τόσο μια σκεπαστή θρύση με πλάκες μαύρες διακόπτει το βάδισμα, ξεδιψά ανθρώπους και ζώα.

Όλες μαζί αυτές οι λεπτομέρειες, συνθέτουν τους Φραγκάδες, και κάθε χωριό του Ζαγορίου. Άνθρωποι και ζώα, πέτρες, πλατάνια, θρύσες και καμινάδες. Ένα απ' αυτά αν λείψει θα μεταβληθεί και η φυσιογνωμία του χωριού. Από μας ε- ξαρτάται αν η κληρονομιά αυτή θα συνεχίζει να υπάρχει.

Η εργασία αυτή έγινε τον Αύγουστο του 1984 και επιλέχθηκε σαν θέμα εξέτασης των μεταπτυχιακών σπουδών στη σχολή του RESTAURO της Ρώμης στο μάθημα «Μελέτη και διατήρηση του ιστορικού και φυσικού περιβάλλοντος».

λουλουδιών. Σου το φωνάζω με τα ρυάκια των βουνών και δίνω στα πουλιά τραγουδι- αγάπης για να τραγουδούν. Σε ντύνω με το ζεστό ηλιοβασιλέμα και γεμίζω τον αέρα με τα αρρώματα της φύσης. Η αγάπη μου για σένα είναι πιο βαθιά και από τον ωκεανό και πιο μεγάλη κι από την μεγαλύτερη επιθυμία ή ανάγκη που έχεις νιώσει.

Μόνο να ήξερες πόσο πολύ θέλω να περπατώ και να μιλάω μαζί σου!

Θα μπορούσαμε να περάσουμε μια αιωνιότητα μαζί στον ουρανό.

Ξέρω πόσο δύσκολα είναι τα πράγματα πάνω στη γη. Πραγματικά το ξέρω. Και θέλω να σε βοηθήσω. Θέλω να γνω-

ρίσεις τον πατέρα μου. Θέλει κι Εκείνος να σε βοηθήσει. Έτσι νιώθει ο πατέρας μου ξέρες.

Απλώς φώναξε με - ρώτησέ με - μίλησε μαζί μου. Σε παρακαλώ μη με ξεχάσεις. Έχω τόσα πολλά να μοιραστώ μαζί σου.

Εντάξει δεν θα σε κουράσω άλλο.

Είσαι ελεύθερος να διαλέξεις.

Είναι δική σου η απόφαση. Εγώ σε έχω διαλέξει και γι' αυτό θα περιμένω επειδή σ' αγαπώ.

Ο φίλος σου
Ιησούς
Α. Κ. Β., Νεγάδες

Μνήμες της Κατοχής και της Αντίστασης

© ΣΤΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 142

γνώσης στο λαό, συμπεριφορά ανάλογη μ' εκείνα που δίνονταν ως υποσχέσεις και διακηρύξεις. Οι τρεις αυτές βασικές αρχές δεν συμβάδισαν πάντοτε. Έτσι, ό,τι πετύχαινε να οικοδομήσει κάποιος σε συγκεκριμένο χώρο, όχι σπάνια το χαλούσε άλλος, που περνούσε από το ίδιο μέρος για οργανωτική δουλειά. Συχνά επίσης τα στελέχη του Κ.Κ.Ε., που αποτελούσαν τη ραχοκοκκαλιά της οργάνωσης, έδιναν το δικό τους τόνο στον τομέα της διαφώτισης, με αποτέλεσμα να συγχέονται οι σκοποί των οργανώσεων και να εμφανίζεται το Ε.Α. Μ. σαν απλή προέκταση του Κ.Κ.Ε. Όλες αυτές τις τριβές ερχόταν να τις πολλαπλασιάσει και η άσκηση εξουσίας. Το κενό που σχηματίστηκε με την αποχώρηση των σταθμών της Καραμπινερίας και της ελληνικής Χωροφυλακής από την υπαίθρο (άλλοι σταθμοί διαλύθηκαν μόνοι τους, με προσχωρήσεις των ανδρών τους στον Ε. Λ.Α.Σ. ή στον Ε.Δ.Ε.Σ. και άλλοι χτυπήθηκαν από ανταρτικές δυνάμεις που υποχρέωσαν τους υπερασπιστές τους σε παράδοση και ένταξη), ήρθαν να το καλύψουν οι οργανώσεις. Η άσκηση της εξουσίας, μέσω των νέων θεσμών αυτοδιοίκησης που άρχισαν να εφαρμόζονται, προκαλούσε συχνά αντιδράσεις, εξαιτίας των αντιτιθέμενων συμφερόντων που δεν ήταν δυνατόν να εξισορροπούνται πάντοτε. Οι αντιδράσεις απαιτούσαν περισσότερο βάθος σε περιπτώσεις καταδικαστικών αποφάσεων σε βάρος οπαδών του Ε.Δ.Ε.Σ., ο οποίος αν και δεν είχε οργανωτική υποδομή, ιδεολογικά όμως είχε συγκροτηθεί. Στις κατά καιρούς συνελεύσεις που γίνονταν, με την αυτοκριτική αναγνωρίζονταν τα λάθη από όσους ασκούσαν εξουσία —αναφέρονταν μάλιστα και σε αποφάσεις— αυτό όμως δεν εμπόδιζε να επαναλαμβάνονται τα ίδια ή με διαφορετικές αποχρώσεις.

(Συνεχίζεται)

Αντί μνημοσύνου
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ ΑΣΤΡΑΚΑΣ

Ξαναβρεθήκαμε κάποτε στο Βίκο. Περάσαμε το γεφύρι του Πάπικου και προχωρήσαμε δεξιά, προς τις πηγές του Βοϊδομάτη. Κι όλο σηκώναμε το κεφάλι προς τα πάνω, θαυμάζοντας τους κατακόρυφους πύργους της Αστράκας.

Στην ποταμιά ανταμώνουμε ένα γεροντάκι.

— Καλημέρα μπάμπια...

— Καλώς τα παιδιά...

— Πώς έγιναν όλα τούτα τα καταληκτικά μπάμπια Φάνη;

— Εμένα ρωτάτε; Τι να σας πω εγώ; Ρωτήστε το παιδί της Αστράκας...

— Και ποιο είναι το παιδί της Αστράκας;

— Πώς; δεν το ξέρετε; ο Κλέαρχος ντε; ο καθηγητής. Άνθρωπος μάλιστα πολύ μορφωμένος. Και ξέρετε πώς γεννήθηκε το παιδί αυτό; Να! παρακουνήθηκε από σεισμό ή Πίνδος, τραντάχτηκε συνθέμελα η Τύμφη με την Αστράκα. Ξεκίνησε από τα βράχια της ένα μεγάλο κοτόφι, ροδόλησε προς τα κάτω, καρφώθηκε στο Μικρό Πάπικο και κει μεταμορφώθηκε σε... Κλέαρχο.

Δεν το νείδατε πώς είναι; Γεροδεμένος. Με ώμους τετράγωνους, με «ποντίκια» σκληρά και πετρωμένα μπράτσα» με στήθια χορτασιασμένα, σαν τα ριζάρια των βράχων της Αστράκας;

Πού τον ψάχνεις, που τον βρίσκεις; Στο φαράγγι του Βίκου. Στις οδούς του Βοϊδομάτη, τις ήσυχες και φοβερές. Σκαρφαλωμένος, πότε στα πλατάνια της ποταμιάς και πότε στα πελώρια ραδιά, που ορθώνονται στις οδούς και αλλάζουν την κατεύθυνση του ορεινού ποταμού, περνούσε τα καλοκαίρια του στο άγριο εκείνο σκηνικό του Βίκου. Που αρχίζει από το Κατέσοδο και τερματίζει κάτω στο Βοϊδομάτη.

Εκεί, απάνω στον μονοκόμματο δρόμο, τον ελίο και σιλιτόν» είχε το παρατηρητή του ο Κλέαρχος. Ερευνούσε τη γύρω περιοχή και ξεπλωμένος μπορούμε, ερευνούσε και το βάθος της οδού, με τον κόσμο της τον δούλο, και υποδούλο...

Από εκεί πάνω έπαιρνε τα μακροβούτια του... Χάνονταν στα βάθη της οδού. Κι αργούσε να βγει στην επαφάνια. Τι να σας πω παιδιά μου. Αυτός φαίνεται πως αναπνέει και με πέτοια... Πώς τα λένε; Α! το θυμήθηκα. Φαίνεται πως αναπνέει και με δρόγχα...», είπε ο μπάμπια Φάνης και με αποχαρτίσε...

Από τα Αλπακά υφάσματα της Αστράκας, ξεκινούν και καταλήγουν προς τα χείλη της αβύσσου, μονοπάτια, σηματοδοτημένα από αγριόγαιδα. Που άλλα σβήνουν στο χείλος της χαράδρας κι άλλα μισοχάνονται μέσα στο φαράγγι. Μάλιστα λένε, πως οι παππούδες, στα χρόνια τα παλιά δάσανε τάβλες και παλιοσάνδια στα επικίνδυνα περάσματα, αλειμμένα με ξίγκια, κι οι χοντραχτάδες ανάγκαζαν τα α-

γριόγαιδα ν' ακολουθούν τους κατοικίδιους αυτούς, να γλιστρούν και να γκρεμοστρακίζονται.

Από το μικρό χωριό αγναντεύει κατάφατα τους πύργους της Αστράκας, με τα φρύδια της και τα ζωνάρια της.

Αίγιο από τους χώρους αυτούς, τους επικίνδυνους, που είναι σύρριζα προς το γκρεμό και κοντά προς το χωριό, δημιουργούν πολύ στενά ζωνάρια για βοσκή. Κι όπως μολογούσαν οι παππούδες στα χρόνια τα παλιά, φρόζανε τις φουσιές αυτές «ποριές» και κλείνανε μέσα κατσικάκια και τραγόπουλα. Φρόζανε και το «ματσίδι», την πόρτα, κι άφηναν τα μαγάκια τους δρομάδες ελεύθερα, χωρίς ποσάνηδες στο φυσικό κι επικίνδυνο αυτό γυδομάτι. Που είναι απάτητο από λύκους. Κι εμείς με τον Κλέαρχο, από το μεσοχώρι του Μικρού χωριού, ακούγαμε το βραδάκι βραχνά-βραχνά κι απόκοσμα βέλματα μπέε-μπέε...

Μας έλεγε πολλές φορές ο Κλέαρχος: «Στις πολιτείες και στους κόμους οι άνθρωποι βλέπουν τα ψηλά βουνά εαλό κάτω προς τα πάνω». Εμείς οι ορειβάτες τα βλέπουμε «από πάνω προς τα κάτω». Έχουμε δηλαδή τον κόσμο, κάτω από τα πόδια μας. Και νοιώθουμε μέσα μας πρωτόγνωρα συναισθήματα νίκης, αισιοδοξίας και ψυχικής υγείας.

«Στην Αθήνα έμενε στην Ηλιούπολη. Στους πρόποδες του Τημητού. Ένοιωθα όμως πολύ άσχημα. Το μυαλό μου πετούσε στο Βίκο. Και για να μετριάσω τον πόνο μου, ανέβαινα ταχτικά στον Τημητό, έκανα ασκήσεις γυμναστικής, έπαιρνα βαθιές αναπνοές, φιλτράριζα το σώμα μου όσο μπορούσα, κι ένοιωθα μέσα μου μια εκτόνωση και μια ψυχική κάθαρση γεμάτη αισιοδοξία και χαρά».

ΣΤΟ ΜΟΛΙΣΤΑ

Στο μεσοχώρι της Μόλιστας, υψώνεται ένα μεγάλο πεύκο. Ο Κλέαρχος με μια ομάδα ορειβατών, που γύριζε από το Σμόλικα, φθάνει στο μεσοχώρι. Ξαφνικά τον βλέπουν να πετά το σακίδιο, να τρέχει προς το μεγάλο πεύκο και ν' αγκαλιάζει τον κορμό του. Κρατώντας δε τον κορμό του μέσα στην ανοιχτή του αγκαλιά και με το κεφάλι σηκωμένο προς την κορυφή του πεύκου, αρχίζει να φωνάζει, μάλλον να κραυγάζει με κραυγές ακαταλαβίστητες.

Ήταν μια συνομιλία ανθρώπου και πεύκου, ένας «χρησμός» δελφικός, που μεταξύ των άλλων, προφήτευε και την τύχη της ελληνικής χωριόδας, την τύχη των κοινοτόρων, από την καταστροφική μανία των σημερινών εμπρηστών...

Ο Κλέαρχος, με τα καλοκαίρια του, έζησε στο Βίκο, δεκαετίες ολόκληρες. Προσαρμοσμένος στις ειδικές εκείνες κλιματολογικές συνθήκες του αλπακού περιβάλλοντος της Τύμφης, θα μας θυμίζει πάντα τον Ταρζάν. Τον Ταρζάν του Βίκου και της Αστράκας.

Θ. Κ. ΔΕΡΒΟΣ

Εκλογικός Κατάλογος της Επαρχίας Ιωαννίνων
Χωρίον Στολοβόν

Επώνυμον	Όνομα	Όνομα πατρός	Κατοικία	Επάγγελμα	Ηλικία	Α.Α. Μητρ. ή Δημ.
Παπαδόπουλος	Βασίλειος	Γεώργιος	Ρουμανία	Κτηματίας	22	55
Αναστασιάδης	Ιωάννης	Αναστάσιος	Ρουμανία	Υπάλληλος	22	54
Σπυρόπουλος	Ηλίας	Ιωάννης	Στολοβόν	Εργάτης	23	53
Παπαθανασίου	Πελοπίδας	Κων/νος	Ιωάννινα	Στρατώτης	24	52
Γκέτσος	Θεοδόσης	Νικόλαος	Μ. Ασία	Εργάτης	24	51
Ράπτης	Αθανάσιος	Κων/νος	Στολοβόν	Κτηματίας	25	50
Σιούτης	Χρήστος	Δημήτριος	Ιωάννινα	Εργάτης	25	49
Φώτος	Κων/νος	Παναγιώτ.	Ρουμανία	Έμπορος	26	48
Χαρισσιδής	Πέτρος	Δημήτριος	Βόλος	Έμπορος	26	47
Γκέτσος	Κων/νος	Νικόλαος	Στολοβόν	Εργάτης	26	46
Χρίστου	Καραϊσκάκης	Ιωάννης	Ρουμανία	Αρτοποιός	27	45
Χρίστου	Κων/νος	Χρήστος	Στολοβόν	Κτηματίας	30	44
Χρίστου	Κων/νος	Χρήστος	Ηράκλειον	Αρτοποιός	30	43
Στολινγκας	Γεώργιος	Νικόλαος	Στολοβόν	Αρτοποιός	30	42
Ράπτης	Λεωνίδας	Κων/νος	Βόλος	Εργάτης	31	41
Δήμος	Σπύρος	Στολοβόν	Πομήν		31	40
Παντούλας	Μιχαήλ	Παναγιώτ.	Στολοβόν	Εργάτης	32	39
Χρήστος	Χρήστος	Ιωάννης	Ρουμανία		32	38
Παναγιώτου	Λάμπρος	Νικόλαος	Παλιάνι	Ποιμήν	32	37
Τσιπλίδης	Νασίμ	Πέτρος	Στολοβόν	Εργάτης	33	36
Πέτρου	Ιωάννης	Γεώργιος	Στολοβόν	Εργάτης	34	35
Ράπτης	Δημήτριος	Απόστολος	Στολοβόν	Γεωργός	34	34
Σπύρου	Μάνθος	Γεώργιος	Ρουμανία	Αρτοποιός	35	33
Ιωάννου	Βασίλειος	Γεώργιος	Στολοβόν	Σιδηρουργ.	35	32
Στεφανίδης	Αθανάσιος	Φίλιππος	Ρουμανία	Κτηματίας	35	31
Χρονίδης	Γεώργιος	Κων/νος	Βόλος	Έμπορος	38	30
Χαρισσιδής	Κων/νος	Αναστάσιος	Στολοβόν	Κτηματίας	40	29
Χρονίδης	Διομήδης	Κων/νος	Θεο/κη	Έμπορος	40	28
Παπαγιαννόπουλ.	Γεώργιος	Αθανάσιος	Θεο/κη	Ξενοδόχος	40	27
Αθανασίου	Νικόλαος	Αθανάσιος	Ρουμανία	Αρτοποιός	40	26
Σθάρνας	Ιωάννης	Αναστάσιος	Στολοβόν	Κτηματίας	45	25
Σπυρόπουλος	Ιωάννης	Σπυρίδων	Στολοβόν	Διδάσκαλος	45	24
Τοσσόπουλος	Γεώργιος	Χρήστος	Ρουμανία	Αρτοποιός	46	23
Δολαμαγγίδης	Γεώργιος	Ιωάννης	Ρουμανία	Αρτοποιός	46	22
Κατοικογιάννης	Ιωάννης	Δημήτριος	Ρουμανία	Αρτοποιός	47	21
Γκέτσος	Νικόλαος	Δημήτριος	Στολοβόν	Βαλμάς	50	20
Φώτος	Παναγιώτης	Φώτιος	Ρουμανία	Έμπορος	51	19
Ράπτης	Βασίλειος	Νικόλαος	Ρουμανία	Αρτοποιός	51	18
Κακαλιμάνης	Ιωάννης	Χρήστος	Τρίκαλα	Κτηματίας	51	17
Τσίτος	Βασίλειος	Δημήτριος	Στολοβόν	Αρτοποιός	51	16
Παπαθανασίου	Κων/νος	Βασίλειος	Στολοβόν	Κτηματίας	52	15
Κώλιας	Βασίλειος	Κων/νος	Στολοβόν	Έμπορος	53	14
Ράπτης	Κων/νος	Νικόλαος	Στολοβόν	Ιερέας	53	13
Σπυρόπουλος	Θεόδωρος	Σπυρίδων	Ρουμανία	Εργάτης	54	12
Ζήπας	Κων/νος	Μιχαήλ	Ρουμανία	Κτηματίας	55	11
Ζωίδης	Λάζαρος	Κων/νος	Ρουμανία	Κτηματίας	56	10
Ζήπας	Δημήτριος	Χαράλαμ.	Στολοβόν	Κτηματίας	59	9
Χαρισσιδής	Δημήτριος	Χορίσης	Βόλος	Κτηματίας	59	8
Λάμπρος	Παναγιώτης	Παναγιώτ.	Στολοβόν	Μυλοθρόν	60	7
Νάκος	Κων/νος	Δημήτριος	Ρουμανία	Κτηματίας	66	6
Μάντζιος	Γεώργιος	Χρήστος	Στολοβόν	Κτηματίας	74	5
Αθανάσιος	Σπύρος	Γεώργιος	Στολοβόν	Κτηματίας	74	4
Τσίτος	Δημήτριος	Χρήστος	Στολοβόν	Κτηματίας	85	3
Αθανάσιος	Κων/νος	Αθανάσιος	Ρουμανία	Κτηματίας	85	2
Ζήπας	Χαράλαμπος	Κων/νος	Στολοβόν	Κτηματίας	94	1

Εν Στολοβόν σήμερον την 6ην Σ)βρίου 1914 οι κάτωθι υπογεγραμμένοι δέοντως εξουσιοδοτηθέντες αναγράφουν εις τους εκλογικούς καταλόγους του χωριού Στολοβόν τους άνωθεν αναφερομένους του αυτού χωριού διαμένοντες ενταύθα και κεκτημένους το υπό του νόμου προσόντα προς εγγραφήν των.

Ο Ειδ. Απογραφέν

Ν. Βακαλόπουλος

Ο Ιερέας

Κων. Ράπτης

Δημήτριος Χ. Ζήπας

Οι σύμβουλοι

Ιωάννης Σθάρνας

Κων/νος Χαρισσιδής

Σημείωση:

Εκ των ανωτέρω α) Διέμεναν: Στο Στολοβόν 25, στη Ρουμανία 18, στο Βόλο 4, στο Ιωάννινα 2, στη Θεσσαλονίκη 2, στις άλλες πόλεις 4. Σύνολο 55.

Ήταν: Κτηματίες 18, Αρτοποιοί 10, Εργάτες 9, Έμποροι 6, Ποιμένες 2, από 1 σ' άλλα επαγγέλματα 10. Σύνολο 55.

Ιστορικά θρησκείματα

Του Μάνθου
Κ. Οικονόμου

*) ΣΥΝΕΧΕΙΑ από τη Σελίδα 138

εσώτες και πρόκριτοι εκάστου των χωριών, μηδ' αυτού του πολυμερούς και δραστηριότερου Ιωάννου Ράσσου εξαιρουμένου, εμπατάσαν όμως ο γεν. του Ζαγορίου προεστώς ο αιδύμιος Αλ. Νούτσος αποποιηθείς ου μόνον μετά των λοιπών να συνυπογράψω, αλλά και επικυρώση την πράξιν αυτήν των προκρίτων και της υπογραφάς αυτών μαρτυρήσει. Τούτου δ' έννεκα εγένετο υπερόριος εις Αργυροκάστρον. Ανεκλήθη όμως μετά εξή μηνάς...».

*) Συνέχεια απ' τη σελ. 139

σύσταση του εδάφους του. Το βάθος των δύο λιμνών είναι πάρα πολύ μεγάλο και δεν έχει μετρηθεί. Μοιάζουν δε και οι δύο με στάμνο από κρατήρα ηφαιστείου.

Υπάρχει, λοιπόν, στο χωριό, πλούσια πνευματική ζωή και πάρα πολύ λαογραφικό υλικό, που ακόμη όμως δεν έχει συγκεντρωθεί και καταγραφεί, με κίνδυνο να χαθούν πολύτιμα στοιχεία, αφού οι γέροντες του χωριού και οι γριές, που τα έζησαν και γνωρίζουν πολλά πράγματα, καθημερινώς λιγοστεύουν.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΘΕΣΧΟΤΡΕ

ΤΟΠΟΣ. Το ΘΕΣΧΟΤΡΕ γίνεται μέσα στον αυλόγυρο της εκκλησίας του Αγίου Χαράλαμπος και απ' το ψηλό καμπαναριό της, που βρίσκεται στο ΒΑ άκρο του χωριού. Το καμπαναριό αυτό είναι το πιο ψηλό απ' τα άλλα δύο του χωριού και η καμπάνα του ακούγεται σε πολύ μεγάλη απόσταση.

ΧΡΟΝΟΣ. Το έθιμο τελείται κάθε χρόνο τις ατογενεατικές ώρες της Μ. Δευτέρας και επαναλαμβάνεται το ίδιο το απόγευμα της Μ. Τρίτης και της Μ. Τετάρτης. Αρχίζει σχεδόν μια ώρα πριν από τη δύση του ήλιου, για να τελειώσει όταν πλέον θα έχει ηλιοφάνεια.

ΜΕΣΑ. Για την τέλεση του ΘΕΣΧΟΤΡΕ χρησιμοποιείται η καμπάνα της εκκλησίας. Πιο παλιά χρησιμοποιούσαν και μεταλλικό σήμαντρο.

Τα ονόματα, που μνημονεύονται στο έθιμο, είναι γραμμένα σ' ένα βιβλίο, που τηρείται στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού. Το βιβλίο αυτό το έχει συντάξει ο δάσκαλος του χωριού κ. Γεώργιος Οικονόμου με τη βοήθεια της Χάιδως Καπράντζιου, που πέθανε το 1954 σε ηλικία πενήντος 95 ετών. Υπάρχουν σ' αυτό γραμμένα περίπου τριακόσια ονόματα μόνο αργών νεκρών του χωριού. Ονόματα γυναικών δεν μνημονεύονται. Είναι γραμμένο το ονοματεπώνυμο και όχι το όνομα του νεκρού, όπως γίνεται στα μνημόσυνα της εκκλησίας. Ακολουθούν τα ονόματα των ηρώων του 1821 με πρώτο του Γρηγορίου του Ε' και μετά του Κολοκοτρώνη, του

1860
ΤΟ ΤΑΛΙΜΑΤΙ
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΙΣ ΑΥΤΩΝ

Κατά το 1860 επεβλήθη σε όλα τα χωριά καταστρεπτική φορολογία των χριστιανών με την καταγραφή των κτημάτων και εκτίμηση αυτών, γιατί η Τουρκία κατά την εποχή εκείνη βρισκόνταν σε αθλία και ελεεινή οικονομική κατάσταση. Σχετική επιστολή κατοίκου του Γρεβενιτίου προς τις εφημερίδας «Φάρος της Όρθρου» της 22 Οκτωβρίου και «Αθηναί» της 5 Νοεμβρίου (Βλ. και το «Ζαγόρι μας» μηνός Οκτωβρίου 1987 (Συνεχίζεται) σελ. 116.

«ΘΕΣΧΟΥΡΕ»

Καραϊσκάκη και άλλων. Στη συνέχεια μνημονεύονται τα ονόματα των βασιλέων με πρώτο του Κων/νου Παλαιολόγου, του Όθωνα, κ.λπ. Κάθε φορά που πεθαίνει ένας άνδρας γράφεται στο βιβλίο απ' την επομένη όμως χρονιά.

Πριν συνταχθεί το βιβλίο αυτό τα ονόματα των νεκρών ήταν γραμμένα σε καταστάσεις, που τα παλιά χρόνια τις κρατούσαν οι δημογέροντες του χωριού. Πριν απ' το 1940 τα ονόματα για το ΘΕΣΧΟΤΡΕ τα υπαγόρευε στα παιδιά του Σχολείου η γριά του Τσουμάνη, που πέθανε το 1937 σε ηλικία περίπου εκατό ετών, επειδή οι καταστάσεις πολλές φορές χανόνταν. Η γριά αυτή θυμόταν σχεδόν όλους τους νεκρούς του χωριού που περασμένου αιώνα, ήξερε όλους τους ήρωες του 1821 και γνώριζε πολλά πράγματα σχετικά με την ιστορία του χωριού.

Στο βιβλίο, λοιπόν, αυτό έχουν καταγραφεί ονόματα, που φτάνουν μέχρι και τον 18ο αιώνα.

Το πρώτο όνομα του βιβλίου είναι του Μάντη Διαμάντη. Όλοι θυμούνται πως έτσι αρχίζει το έθιμο. Πότε όμως έζησε, δεν μπορούμε να το προσδιορίσουμε.

ΤΡΟΠΟΣ. Την Μ. Δευτέρα, λοιπόν, το απόγευμα και μια ώρα πριν από το ηλιοβασίλεμα, μαζεύονται οι μαθηταί του Δημοτικού Σχολείου στον αυλόγυρο της εκκλησίας του Αγίου Χαράλαμπος. Για να συγκεντρωθούν χτυπούν μερικές φορές την καμπάνα. Τρία παιδιά, απ' τα πιο μεγάλα, που έχουν όμως δυνατή φωνή, ανεβαίνουν επάνω στο καμπαναριό και τα υπόλοιπα κάθονται όλα μαζί ή σπάνια στο γρασίδι σε μικρή απόσταση απ' το καμπαναριό, ή στα σκαλοπάτια της εκκλησίας.

Απ' τα τρία παιδιά, που είναι πάνω στο καμπαναριό, το ένα χτυπάει την καμπάνα, το άλλο κρατάει το βιβλίο και υπαγορεύει τα ονόματα και το τρίτο τα φωνάζει.

Πριν από πολλά χρόνια στο έθιμο παλαιότερα και οι δάσκαλοι του χωριού, κά-

τω δε απ' τον ψηλό πλάτανο καθότανε ο παπάς του χωριού και άλλοι γέροντες, που δεν επιτρέπανε ν' αρχίσει το ΘΕΣΧΟΤΡΕ πριν απ' την κανονική ώρα, δηλ. μια ώρα πριν απ' τη δύση του ήλιου.

Αρχίζει η εμφάνιση των ονομάτων, που γίνεται σε τραγουδιστό τόνο, αργά και δυνατά, με τον γνωστό σε όλους όνομα του Μάντη Διαμάντη.

Αμέσως μετά ηχεί η καμπάνα τρεις φορές πένθημα και στη συνέχεια τα παιδιά, που είναι μαζεμένα από κάτω, φωνάζουν όλα μαζί «Θέσχοι».

Η ίδια διαδικασία γίνεται και για όλα τα άλλα ονόματα. Όταν όμως μνημονεύονται ονόματα νεκρών, πολεμιστών του χωριού, ηρώων του 1821 και βασιλέων η καμπάνα ηχεί περισσότερες φορές.

Πιο παλιά η καμπάνα ηχούσε μόνο για τα σημαίνοντα πρόσωπα (ιερείς, πολεμιστές, ήρωες, βασιλείς), ενώ για τα άλλα ονόματα των νεκρών του χωριού ηχούσε το μεταλλικό σήμαντρο.

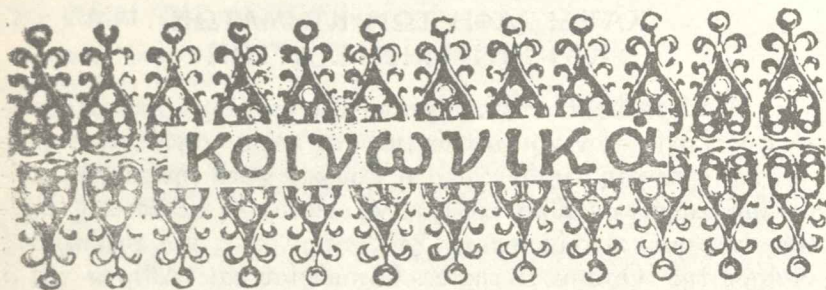
Αφού λοιπόν εμφανηθούν μ' αυτόν τον τρόπο όλα τα ονόματα, τελειώνει το ΘΕΣΧΟΤΡΕ και μετά από λίγο σημαίνει για την καμπάνα, όπως χαρακτηριστικά λένε στο χωριό τις ακολουθίες των παιδών.

Η ίδια ακριβώς διαδικασία επαναλαμβάνεται και το απόγευμα της Μ. Τρίτης και το απόγευμα της Μ. Τετάρτης.

Το πρωί της Μ. Πέμπτης μια ομάδα από παιδιά με καλάθια στο χέρι περνάει απ' όλα τα σπίτια του χωριού και μαζεύει αυγά για το ΘΕΣΧΟΤΡΕ. Μόλις τα παιδιά μπαίνουν στην αυλή του κάθε σπιτιού φωνάζουν «Θεός σ'χωράς τους», ενώ η ακολουθία, που τους προσφέρει το αυγό, ευχαριστεί τα παιδιά και τους ευχεται «καί του χρόνου». Πολλές φορές όμως δημιουργούνται μικροεπεισόδια μεταξύ των παιδιών και μερικών, ιδίως γριών που δεν θέλουν να τους δώσουν αυγό, γιατί δεν άκουσαν τα ονόματα των νεκρών των.

Τα αυγά που μαζεύουν απ' το ΘΕΣΧΟΤΡΕ τα μοιράζουν σε όλα τα παιδιά, που πήραν μέρος στην τέλεση του έθιμου. Τα πιο παλιά χρόνια τα βάφανε και τα μοιράζανε κόκκινα το απόγευμα του Πάσχα.

(Συνεχίζεται)

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ. — Ο Χρήστος και η Σωτηρία Σιαμπέκα απέκτησαν αγόρι.

Ο Μιχάλης και η Αθανασία Λαγκαβάνη απέκτησαν αγόρι.

Τους εύχομαι να τους ζήσουν.

Θωμάς Σιαμπέκας

ΚΟΤΚΟΤΑΙ. — Ο Χριστόδουλος και η Αγγελική Τάγκα και Μιλτιάδης και Ναυσικά Σακελλαρίου - Τάγκα απέκτησαν το πρώτο τους αγοράκι. Να τους ζήσει.

ΒΑΦΤΙΣΙΑ

Ο Νίκος και η Νίκη Τζιαμπούρα βάφτισαν το δεύτερο παιδί τους, μια ξαχαρένια κοπελίτσα και της έδωσαν το όνομα Ευγενία.

Να τους ζήσει.

Ε. Γ.

Ο Βασίλης Τζίμας και η Τούλα Ποάλα βάφτισαν τον γιο τους και του έδωσαν το όνομα Δημήτρης.

Να τους ζήσει.

ΑΝΘΡΑΚΙΤΗΣ. — Στον Άγιο Νικόλαο Αγοράς Ιωαννίνων την Κυριακή 29 Οκτωβρίου ο Κώστας και η Άννα Βαζζόκα, βάφτισαν την κόρη τους. Κομπάρσος ο τραπεζικός Χρήστος Μπούρης, που της έδωσε το όνομα Άρτεμις.

Να τους ζήσει.

ΣΥΓΧΑΡΗΤΗΡΙΑ

ΚΟΤΚΟΤΑΙ. — Πέτυχαν κατά τις εξετάσεις του Ιουνίου 1989 στα Α.Ε.Ι. από το χωριό μας οι:

1. Γόγολος Ανδρέας του Παναγ. στη Νομική Κομοτινής και
2. Τάγκας Γεώργιος του Αναστ. πρώτος στο Μαθηματικό Ιωαννίνων.

Συγχαρητήρια - Καλή πρόοδο.

ΘΑΝΑΤΟΙ

ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ. — Απεβίωσε σε ηλικία 88 χρόνων η Γλυκερία Σπύρου του Επαμεινώνδα.

Στους οικείους της θερμά συλλυπητήρια.

Οικογένεια Θωμά Σιαμπέκα

ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΣ. — Πέθαναν και κηδεύτηκαν στον Ελαφότοπο οι αγαπητοί μας συγχωριανοί Μιχαήλ Ν. Τζόκας, Αθανάσιος Χρ. Καραϊσκος και Μιχαήλ Σπ. Φαϊτάς.

Τους συγγενείς τους συλλυπούμεθα εγκάρδια και ευχόμαστε το χόμα που τους σκεπάζει νάναι ελαφρό.

Η Εκκλ. Επαρροπή Ελαφοτόπου

ΚΟΤΚΟΤΑΙ. — Κηδεύτηκαν τον περασμένο μήνα στο χωριό μας ο Βασίλειος Ανδρ. Τσουμάνης, ιατρός και η Πανδώρα Μιχ. Γόγολου, οικουρά. Το χόμα της Κουκουλιώτικης γης, που τους σκέπασε, ας είναι ελαφρό.

Αιωνία τους η μνήμη.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Ευχαριστούμε πολύ όλους όσους μας συμπαραστάθηκαν στον μεγάλο μας πόνο, για τον ξαφνικό και απρόσμενο θάνατο της αγαπημένης μας κορούλας και εγγονής

ΦΕΡΕΝΙΚΗΣ

ετών 5

που συνέβη στην Αθήνα τον περασμένο Οκτώβριο και τάφηκε στους Κήπους Ζαγορίου.

Η οικογένεια Αλεξίου Ν. Πισίρη Ο παππούς Νίκος Πισίρης

ΣΥΛΛΥΠΗΤΗΡΙΑ

Το Διοικ. Συμβούλιο του ΣΤΝΔΕ-ΣΜΟΤ ΣΚΑΜΝΕΛΙΩΤΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ, για τον άδικο χαμό του μονακριβου παληκαριού ΝΙΚΟΤ, μοναχογιού του αντιπροέδρου του Δ.Σ. Δημήτρη Ν. Μαργιώλη, εκφράζει προς τον ίδιο προσωπικά, στη χαροκαμένη μάνα του, στ' αδέρφια του, στην πανεμένη αρραβωνιαστικιά του και σ' όλους τους συγγενείς, την πιο βαθιά οδύνη και τα ειλικρινή συλλυπητήρια.

Το Διοικ. Συμβούλιο του ΣΤΝΔΕ-ΣΜΟΤ ΣΚΑΜΝΕΛΙΩΤΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ, για τον πρόωγο θάνατο του συγχωριανού μας ΔΗΜΗΤΡΗ Γ. ΚΤ-ΠΑΡΙΣΣΟΥ, εκφράζει προς την οικογένειά του θερμά συλλυπητήρια.

Νεκρολογία ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΥΡΓΙΑΝΝΗΣ

Στις 23 Οκτωβρίου απεβίωσε και κηδεύτηκε στη γενέτειρά του —το Μεσοβούνι— ο Βασίλης Κυργιάννης. Ο θάνατός του προκάλεσε βαριά θλίψη στη σύζυγό του, τα παιδιά του και τα εγγόνια του και λύπησε πολύ όλους τους συγγενείς, τους φίλους και τους γνωστούς του, από του ζοποιούς πάρα πολλοί τον συνόδευσαν στην τελευταία του κατοικία.

Με μεγάλη υπομονή και ψυχικό σθένος αντιμετώπισε την ασθένειά του, σε τρόπον ώστε αυτή η συμπεριφορά του και τα λόγια του κατά τη διάρκεια της ασθένειάς του να δημιουργούν περισσότερο πόνο στα πρόσωπα της οικογένειάς του.

Ο Βασίλης Κυργιάννης γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Μεσοβούνι, όπου έζησε τα παιδικά του χρόνια με τις δυσκολίες και αντιξοότητες του καιρού εκείνου, με τις ελλείψεις και στέρσεις που αντιμετώπιζαν όλοι οι κάτοικοι στα ορεινά και φτωχά χωριά. Παρ' όλα αυτά είχε τον πόθο να μορφωθεί, να εργαστεί και να προοδεύσει.

Όταν τελείωσε το Γυμνάσιο εργάστηκε ως γραμματέας Κοινότητας. Εξυπηρετούσε πλήρως τις ανάγκες των γραφείων της Κοινότητας του χωριού του και άλλων γειτονικών χωριών, γιατί σε σύντομο χρονικό διάστημα απόκτησε μεγάλη πείρα στην εργασία αυτή και διακρινόταν για την ευσυνειδησία του. Αργότερα διορίστηκε υπάλληλος Νομαρχίας.

Εργάστηκε πολλά χρόνια στη Νομαρχία Άρτας και διακρίθηκε για την εργατικότητα του και την άριστη κατάρτισή του στα θέματα της Δημόσιας Διοίκησης στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων των Νομαρχιών.

Το Διοικ. Συμβούλιο του ΣΤΝΔΕ-ΣΜΟΤ ΣΚΑΜΝΕΛΙΩΤΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ, για το θάνατο του συγχωριανού μας επίτιμου λυκαίαρχη ΝΙΚΟΤ Κ. ΒΟΛΟΝΑΣΗ, εκφράζει στην οικογένειά του και τ' αδέρφια του, θερμά συλλυπητήρια.

ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ

Η κ. Ελένη Πελλένη προσέφερε για τη μνήμη του συζύγου της Γεωργίου Πελλένη στο Ίδρυμα Ντουρ-χάνι 20.000 δραχ.

Το Ίδρυμα την ευχαριστεί.

ΚΟΤΚΟΤΑΙ. — Ο Γεώργιος Μιχ. Γόγολος προσέφερε στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου το ποσό των Δέκα χιλιάδων (10.000) δραχμών εις μνήμην της μητρός του Πανδώρας. Η Εκκλησιαστική Επαρροπή ευχαριστεί.

ΚΟΤΚΟΤΑΙ. — Η Ελένη Γ. Χαντζάρα προσέφερε για την επισκεπή του Αγίου Μηνά το ποσό των Δεκαπέντε χιλιάδων δραχμών.

Η Εκκλ. Επαρροπή ευχαριστεί

Γι' αυτό δεν άργησε να εξελιχθεί στην κλίμακα της βαθμολογικής ιεραρχίας και διετέλεσε και διευθυντής Νομαρχίας, ασκώντας πάντοτε το έργο του με τιμότητα και ευσυνειδησία.

Μετά τη συνταξιοδότησή του έμεινε σχεδόν συνεχώς στο χωριό του και αφοσιώθηκε στα προβλήματα της οικογενείας του, του σπιτικού του και του χωριού του.

Ήταν άριστος οικογενειάρχης. Φρόντιζε με κάθε τρόπο και καθοδηγούσε την οικογένειά του και ιδιαίτερα τα εγγόνια του, τα οποία υπεργαπούσε και παράλληλα απολάμβανε κι αυτός την ίδια αγάπη και αφοσίωση όλων των μελών της οικογενείας του.

Απόκτησε αξιόλογη περιουσία και βοήθησε από κάθε πλευρά την οικογένειά του να προοδεύσει.

Είχε παθολογική αγάπη για τον τόπο του —το χωριό του—. Και σε κάθε περίπτωση πρόσφερε τη βοήθειά του για την ανάπτυξη και την πρόοδό του. Με τις γνωριμιές του και την πείρα του στα προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, συνετέλεσε στην προώθηση κοινοτικών έργων στο Μεσοβούνι.

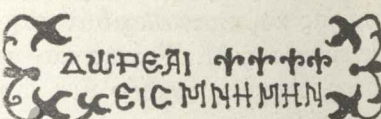
Είχε πνευματική ευστροφία και ζωτική σκέψη, ήταν εργατικός και δραστήριος, έντιμος, κοινωνικός, λάτρης του χωριού του και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Δεν ανεχόταν την αδράνεια, γι' αυτό σ' όλη τη ζωή του ήταν δημιουργικός σ' όλους τους τομείς της ζωής του.

Ήταν έντονη η παρουσία του στη ζωή και ανήκει στους ανθρώπους που δε λησμονούνται.

Ας είναι ελαφρό το χόμα του χωριού μας, που σε σκέπασε αγαπητέ μας Βασίλη. Αιωνία σου η μνήμη.

Χρ. Δούσητης

• Για εκπλήρωση των σκοπών του περιοδικού, προσέφεραν:

Η κ. Πελλένη Ελένη προσέφερε για την ανακομιδή του συζύγου της Γεωργίου Πελλένη στην εφημερίδα μας 2.000 δραχ.

Στη μνήμη της αγαπημένης μου πεθεράς Σόνιας Γιακουστίδου προσέφερω 3.000 δραχ., για τους σκοπούς της εφημερίδας μας.

Γιακουστίδου - Γκούρη Μαργιώ

• Η Σ.Ε. τους ευχαριστεί

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η οικογένεια κ. Ελευθερίου Παπαθανασίου, στη μνήμη της Αγγελικής Κυριαζή δραχ. 1.000.